

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

Препис

РЕШЕНИЕ № 632

от 7 октомври 2008 година

ЗА ОДОБРЯВАНЕ НА ГОДИШНИЯ ДОКЛАД ЗА МЛАДЕЖТА ЗА
2007 г.

На основание чл. 13, ал. 3, т. 2 от Устройствения правилник на Министерския съвет и на неговата администрация и Решение на Народното събрание от 2002 г. относно изготвяне на ежегоден доклад за младежта (ДВ, бр. 38 от 2002 г.)

МИНИСТЕРСКИЯТ СЪВЕТ

РЕШИ:

1. Одобрява Годишния доклад за младежта за 2007 г.
2. Предлага на Народното събрание да разгледа и приеме Годишния доклад за младежта за 2007 г.

МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ: /п/ Сергей Станишев

ГЛАВЕН СЕКРЕТАР НА

МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ: /п/ Севдалин Мавров

Вярно,

ДИРЕКТОР НА ДИРЕКЦИЯ
“ПРАВИТЕЛСТВЕНА КАНЦЕЛАРИЯ”:

(Веселин Даков)

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА МЛАДЕЖТА

ЗА 2007 ГОДИНА

Юли 2008 година

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	2
ГЛАВА I. ИЗВЪРШЕНОТО ПРЕЗ 2007 ГОДИНА.....	3
1.1. Демографски и социален статус	
1.2. Образование	
1.3. Здравеопазване	
1.4. Трудова реализация	
1.5. Свободно време	
1.6. Гражданска активност	
1.7. Рисково и девиантно поведение	
1.8. Европейското измерение на българската младеж	
ГЛАВА II. ПРОМЕНИ В ЖИВОТА НА МЛАДЕЖТА ПРЕЗ 2007 ГОДИНА.....	36
2.1. Социален статус и нагласи на младите	
2.2. Образование	
2.3. Здравеопазване	
2.4. Трудова реализация	
2.5. Свободно време	
2.6. Гражданска активност	
2.7. Рисково и девиантно поведение	
2.8. Европейското измерение на българската младеж	
ГЛАВА III. ПОЛИТИКИ ЗА ДЕЙСТВИЕ.....	53
3.1. Демографски и социален статус	
3.2. Образование	
3.3. Здравеопазване	
3.4. Трудова реализация	
3.5. Свободно време	
3.6. Гражданска активност	
3.7. Рисково и девиантно поведение	
3.8. Европейското измерение на българската младеж	
ИЗВОДИ.....	56
 ПРИЛОЖЕНИЕ:	
 ИЗСЛЕДВАНЕ НА АГЕНЦИЯ “МЕДИАНА”	

УВОД

Настоящият доклад се изготвя за шеста поредна година след решение на Народното събрание от 3 април 2002 година. Годишният доклад за младежта за 2007 година представя извършеното до момента по отношение на основните приоритети в държавната политика, предприетите мерки и бъдещи действия за провеждане на единна младежка политика в Република България. Това е първият доклад след пълноправното членство на страната ни в Европейския съюз.

На основание Решение на Народното събрание от 3 април 2002 година (обн. в ДВ бр. 38 от 12.04.2002 г.) и на основание чл. 86, ал.1 от Конституцията на Република България, Държавната агенция за младежта и спорта инициира създаването на Междуведомствен експертен съвет по изготвяне на Годишен доклад за младежта за 2007 година . В него са включени представители на всички държавни институции, на неправителствения сектор, както и на социологическата и академична общност в страната.

Годишният доклад за младежта за 2007 година е изготвен въз основа на социологическо проучване, възложено от Държавната агенция за младежта и спорта на агенция „Медиана“, от публичните регистри и статистиката на националните институции. Той се основава и на Годишните доклади за младежта за 2002, 2003, 2004, 2005 и 2006 година. Последният доклад е приет от Народното събрание на 18 октомври 2007 година.

При изготвянето на отчетния документ са взети под внимание Програмата на правителството на европейската интеграция, икономическия растеж и социалната отговорност, Националният план за развитие за 2007-2013 година, както и всички международни правни актове, по които България е страна, европейските спогодби, решенията и препоръките, за които Народното събрание е приело декларации или е подписало документи за пълноправно и асоциирано участие на страната ни.

Следвайки структурата в доклада се очертават осем основни области и политики за действие: социален статус, образование, здравеопазване, трудова реализация, свободно време, гражданска активност, рисково поведение и европейското измерение на българската младеж. Анализът разглежда включването на младия човек – гражданин на Република България и Европейския съюз във всяка една от областите. Всички те са жизнено необходими както за личностното развитие, така и за формирането на младите българи като активни граждани на страната.

Механизмът по изготвянето на Годишен доклад за младежта за 2007 година е изработен от експертен екип на специализираната администрация - Главна дирекция “Политика за младежта” при Държавната агенция за младежта и спорта, а неговото изпълнение е резултат от взаимните действия на всички участници в Междуведомствения експертен съвет по изготвянето на доклада.

Към документа са оформени приложения с данни за изразходвани средства от отделните институции за дейности, програми, проекти, както и мерки за развитие и промяна по провеждането на единна държавна младежка политика. Резултатите и изводите от социологическото проучване, проведено от Агенция „Медиана“, е приложено в пълен вариант към настоящия доклад.

Държавната агенция за младежта и спорта има задължението да проследи годишното развитие на един сектор, който влиза в предмета на дейност на всички институции на държавното и местното управление. Какво се случва с българската младеж през първата година от членството на България в ЕС е мащабен многоаспектен въпрос. Обхващането му в неговата дълбочина, пространност и сложност предполага собствен концептуален прочит на предоставените данни относно проекти, програми, инициативи, мерки и кампании от други институции в областта на младежката политика.

Първата изготвена Стратегия за национална младежка политика има период на действие 2003-2007 година. В нея са набелязани мерки за действие въз основа на изводите от първия Годишен доклад за младежта за 2002 година и проведените регионални срещи в страната. Потребностите и важните за решаване проблеми са вписани в отделни приоритетни направления. През 2007 година започна изготвянето на нова Стратегия за национална

младежка политика с период на действие, синхронизиран с европейските документи – 2008-2013 година.

Доколкото в нашата страна не съществува системно обвързване на секторните стратегии със цялостна стратегия за развитието на обществото, то всеки годишен доклад неминуемо се разполага в своеобразен механичен конгломерат от инициативи, дейности и субсидии, които не са субординирани или взаимно координирани по някакъв начин.

По тази причина докладът е структуриран в три части: 1) преглед на общостатистическите показатели и хроника на инициативите; 2) представяне и анализ на данните от проведеното социологическо изследване, разработено от агенция „Медиана“; 3) изводи и предложения за политиките през следващия едногодишен период. Особеност на доклада за младежта през 2007 г. е акцентът върху по-цялостен и дългосрочен подход към въпросите на младежта. Прогнозируемостта в младежкото развитие, както и постигането на видим резултат в статуса на младежите в България е функция от една същинска стратегия за младежта. Обосноваването на тази необходимост е залегнало в съдържанието на политиките и мерки за действие и развитие, развити в третата глава на доклада.

Глава първа

ИЗВЪРШЕНОТО ПРЕЗ 2007 ГОДИНА.

I. ДЕМОГРАФСКИ И СОЦИАЛЕН СТАТУС

Демографският статус на населението е основен индикатор за тенденциите в развитието на обществото като цяло. Характеристиките за младежката група са дори още по-показателни. Промените в демографския статус на младите са симптоматични за общосоциалните процеси в страната.

Утвърждаването на положителни тенденции в демографското развитие на страната е в резултат на постъпателното обществено развитие през последното десетилетие, както и въз основа на настъпилата стабилизация. Те се изразяват в забавяне темповете на намаляване на населението, повишаване на раждаемостта и плодовитостта на родилните контингенти, намаляване на детската смъртност, увеличаване на средната продължителност на живота, намаляване на размерите на външната миграция и др. Все още значими проблеми за страната, в сравнение с другите европейски страни, продължават да бъдат високите равнища на общата и детската смъртност, преждевременната смъртност, по-ниската средна продължителност на живота и отрицателното външномиграционно салдо. Застаряването на населението, намаляването на групата в трудоспособна възраст са от особено значение за изграждането на много по-активна политика спрямо младежката общност. Забелязва се разнопосочност в изводите, засягащи групата като цяло и в частност, ромската младежка група. На този въпрос е отделено специално внимание в анализа на данните от социологическото изследване на Агенция „Медиана“, както и в заключителните изводи на този доклад.

1.1. Основни тенденции в демографската структура на населението

В резултат на демографските и миграционните процеси в края на 2007 г. по предварителни данни изчисленото постоянно население на България е 7 640 240 души¹. В сравнение с предходната година населението е намаляло с 39 хил. души, или с 0.5%.

Население към 31.12. по години и пол

Години	Общо	Мъже	Жени
1990	8 669 269	4 269 998	4 399 271
1995	8 384 715	4 103 368	4 281 347
2001	7 891 095	3 841 163	4 049 932
2005	7 718 750	3 743 327	3 975 423
2006	7 679 290	3 720 932	3 958 358
2007	7 640 240	3 699 690	3 940 550

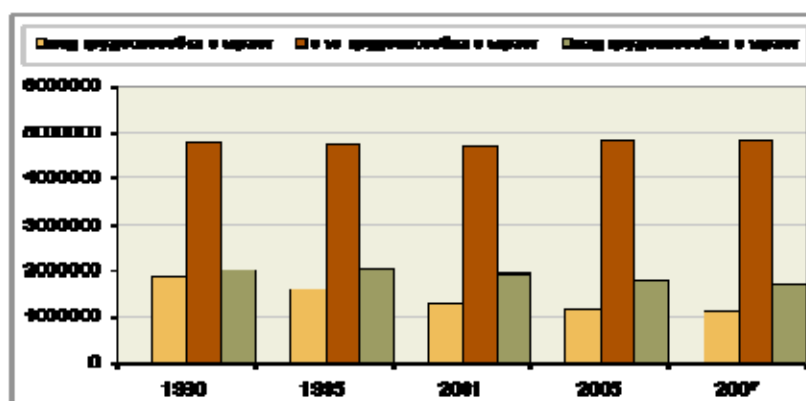
¹ За първи път при изчисляване на населението е отчетено влиянието на външната миграция. В нея са включени **само лицата**, които са заявили пред административните власти, че техният настоящ адрес е в чужбина.

В общия брой на населението жените са повече (51.6%). През 2007 г. на 1 000 мъже се падат 1 065 жени.

В края на 2007 г. в градовете живеят 5 403.2 хил. души, или 70.7% от населението на страната, а в селата - 2 237.0 хиляди (29.3%).

Промените във **възрастовата структура** на населението се изразяват в продължаващия процес на застаряване, което естествено води до нарастване на показателя за средната възраст на населението. През 2000 г. този показател е бил 39.9 години, а през 2006 г. - 41.4 години. Сега средната възраст на населението общо за страната е 41.5 години. Процесът на застаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в селата средната възраст на населението е по-висока в сравнение с тази в градовете. В градовете този показател има стойност 39.9 години, а в селата той е 45.4 години.

Тенденцията към застаряване води до промени в разпределението на населението под, във и над трудоспособна възраст. На свой ред тези изменения оказват своето влияние върху възрастовата норма за пенсиониране, както и върху организацията на пенсионното осигуряване. Населението в трудоспособна възраст² към края на 2007 г. е 4 817 000 души или 63.0% от цялото население. В сравнение с предходната година тази група е намалела с около 3 хил. души.

Население под, във и над трудоспособна възраст (брой)

Населението под трудоспособна възраст продължава да намалява. През 2006 г. в сравнение с 2005 г. намалението на групата е с 23 хил. души, а през 2007 г. спрямо предходната - с 14 хиляди. Сега населението под трудоспособна възраст възлиза на 1 106 000. души.

1.2. Раждаемост

През 2007 г. продължава повишаването на раждаемостта в страната. През 2007 г. в България са родени 75 915 деца, от които 75 349, или 99.3%, са живородени. В сравнение с предходната година броят на живородените се е увеличил с 1 371 деца. Коефициентът на раждаемост е 9.8 ‰³.

От всички живородени през 2007 г. 38 822 са момчета, а 36 527 - момичета, или на 1 000 момчета се падат 941 момичета.

В градовете живородените деца са 56 257, а в селата - 19 092 деца, или на 1 000 души от градското население се падат 10.4 живородени деца, а на 1 000 души от селското население - 8.5 живородени деца. Увеличение на раждаемостта е регистрирана, и в градовете, и в селата.

Международните сравнителни данни показват, че България вече е на равнището на раждаемостта в редица европейски страни⁴ като Италия, Гърция, Унгария, Полша, Латвия и Швейцария. С по-ниска раждаемост са Германия, Литва, Австрия и Словения - около и под 9.4‰. За по-голямата част от останалите европейски страни обаче раждаемостта е над 10‰, като най-висока тя е в Ирландия (14.7‰) и Франция (13.1‰). **За да бъде този извод, обаче, положен в основата на политики за младежта трябва да има яснота за вътрешната структура на този показател.** С други думи, важно е да отчетем не просто, че се раждат

² При изчисляване на населението в трудоспособна възраст за 2007 г. са включени мъжете на възраст от 16 до навършването на 63 години и жените на възраст от 16 до навършването на 59 години.

³ Брой живородени деца на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

⁴ Данните за другите държави се отнасят за 2006 г.; Източник: База данни на Евростат

повече деца, но също така в каква среда и какви житейски шансове се откриват пред тях. В това отношение са особено показателни данните от базовото емпирично изследване, което представяме във втора глава. От него ясно личи, че **се наблюдава тревожна сегментация в младежката група, която възпроизвежда различни жизнени шансове.**

Формиралата се тенденция на нарастване на раждаемостта през последните четири години се дължи предимно на повишаване на плодовитостта на родилните контингенти, измерена чрез тоталния коефициент на плодовитост⁵. Докато през 2002 г. средният брой живородени от една жена е бил 1.21 деца, то през 2006 г. той достига 1.38, а през 2007 г. е 1.42 деца. **Това е най-високата стойност на плодовитостта след 1993 г., когато коефициентът на плодовитост е бил 1.45 деца.** Като се има предвид, че броят на жените във фертилна възраст намалява и се увеличава тоталният коефициент на плодовитост (т.е. - по-малко жени раждат повече деца) може да се констатира, **че увеличеният брой на ражданията се дължи основно на ражданията на деца от по-висок ранг, т. е. предимно на второто дете.**

Друг показател, характеризиращ процеса на раждаемостта, е средната възраст на жените при сключване на брак и раждане на дете. След 1995 г. започна нарастване на средната възраст при раждане на първо дете – от 22.2 до 25.3 години през 2007 година. През същия период средната възраст при сключване на първи брак е нараснала от 22.6 на 25.9 години. При сравняване на тези два показателя за средната възраст на жените при раждане на първо дете и сключване на първи брак се очертава обща тенденция раждането на първото дете да предхожда сключването на брак. **Настъпилите изменения в посочените средни възрасти трябва да се приемат като положителна тенденция в намаляването на ранната раждаемост в страната. Изтъкваме обаче, че този извод характеризира само усреднения профил на групата, но не е валиден за вътрешно груповите особености за различните общности.**

От 1991–1992 г. започна да се формира тенденция на увеличаване на абсолютния брой и относителния дял на извънбрачните раждания. Техният относителен дял от 18.4% през 1992 г. нараства на 50.8% за 2006 г. През 2007 г. броят на живородените извънбрачни деца е 37 825, или 50.2%. Високата извънбрачна раждаемост може да се обясни със значителното нарастване на броя на съжителствата сред младите хора без те да са оформени в юридически брак. За 62.4% от извънбрачните раждания има данни за бащата, а за 18.9% от всички живородени деца бащата е "неизвестен".

1.3. Смъртност

В показателя обща смъртност на населението не са настъпили съществени изменения. През 2007 г. броят на умрелите е 113 хил. души. В сравнение с предходната година техният брой е намалял с 434 души, но коефициентът на обща смъртност⁶ (14.8‰) е с 0.1‰ по-висок от този през 2006 г., което се дължи на общото намаление на населението.

Смъртността продължава да бъде по-висока сред мъжете (16.1‰) отколкото сред жените (13.5‰) и в селата (20.7‰) отколкото в градовете (12.3‰).

След достигнатото високо равнище през 1997 г. - 17.5‰, коефициентът на детска смъртност⁷ непрекъснато намалява и през 2006 г. достигна 9.7‰. През 2007г. в страната са умрели 690 деца на възраст до една година, а коефициентът на детска смъртност е 9.2‰. **Това е най-ниското равнище на детската смъртност за цялата история на демографската статистика в България.**

Въпреки, че през последните години детската смъртност в страната непрекъснато намалява, тя продължава да е по-висока от тази в други европейски държави. В повечето от страните в Европа коефициентът на детската смъртност е между 3.0 и 5.0‰. В Унгария, Полша, Литва, Словакия и Латвия нивото на този показател е в границите между 5.7 и 7.6‰. Само Румъния има по-висока стойност на показателя от нашата страна – 13.9‰.

1.4. Естествен прираст на населението

Разликата между ражданията и умирацията формира естествения прираст на населението. И тъй като от 1990 г. досега умират повече хора, отколкото се раждат, тази разлика е с отрицателна стойност, в резултат на което населението на страната непрекъснато намалява.

⁵ Среден брой живородени деца, които би родила една жена през целия си фертилен период.

⁶ Брой умрели лица на 1 000 души от средногодишния брой на населението през годината.

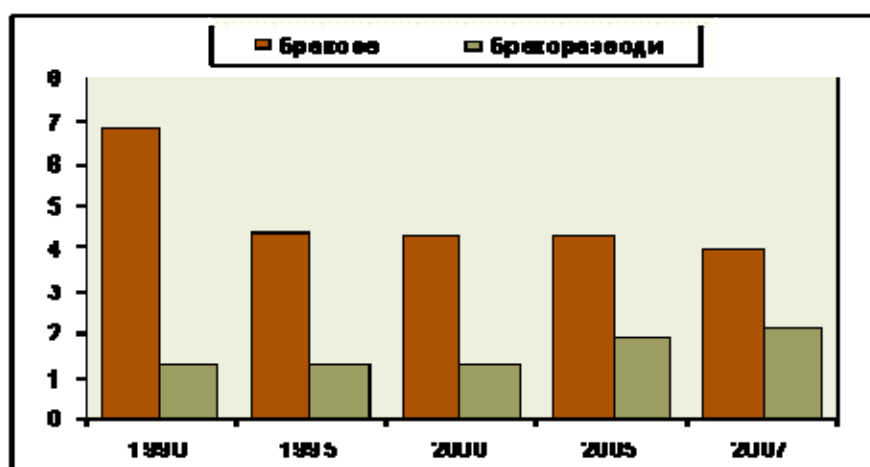
⁷ Брой умрели деца на възраст под една година на 1 000 живородени деца.

През 2007 г. абсолютният брой на естествения прираст е минус 37 655 души. Това е най-малкото намаление на населението в резултат на естествения прираст след 1995 г. Стойността на коефициента на естествения прираст е минус 5.0‰⁸. Той е с много голяма отрицателна стойност в селата - минус 12.2‰, докато в градовете тази стойност е минус 1.9‰.

В Европа (освен нашата страна) с отрицателен естествен прираст, но с по-ниски стойности са Естония, Румъния, Германия, Унгария и Литва – от минус 1.8‰ до минус 4.0‰. Близък до този в България е отрицателният естествен прираст в Латвия (-4.7‰). Всички останали европейски страни имат положителен естествен прираст със стойности от 0.1‰ в Словакия и Полша до 0.4‰ в Португалия и Австрия. Сравнително висок положителен естествен прираст има в Люксембург (3.7‰) и Франция (4.8‰). С най-висок естествен прираст е Ирландия (8.1‰).

I. 5. Брачност и бракоразводност

През 2007 г. намалява броят на сключените бракове. През миналата годината са регистрирани 29 640 юридически брака, които са с 3 хил. по-малко от предходната година и достигат броя на браковете през 2002 година. От тях 79.1% са осъществени от населението в градовете. В селата са сключени 6 184 брака.

Коефициенти на брачност и бракоразводност (%)

През 2007 г. броят на регистрираните бракоразводи е 16 347 и е близо с 1 500 по-голям от този през 2006 година. Над 80% от тях се отнасят за градовете.

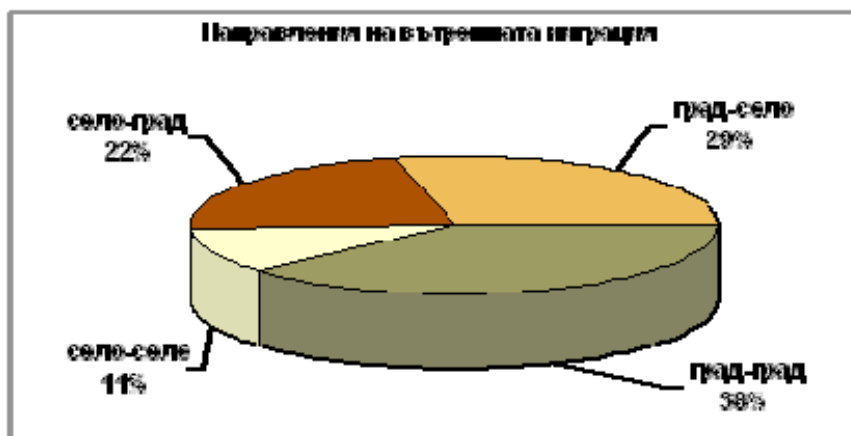
I. 6. Вътрешна и външна миграция на населението

През 2007 г. в преселванията между населените места в страната са участвали близо 151 хил. души, които са с 36 хил. повече в сравнение с предходната година.

Най-голямо движение има по направлението "град-град". Близо 57.7 хил. души са сменили местоживеенето си от един град в друг. С по-малък обхват са миграционните потоци по направленията "град-село" – 43.4 хиляди и 33.2 хиляди по направлението "село-град". Най-слабо изразено е движението между селата. От всички мигранти през 2007 г. 16.7 хил. души са се преселили от селата в селата.

В резултат на преселванията между градовете и селата, населението на селата се е увеличило с близо 10 хил. души, респ. с толкова е намаляло населението в градовете.

⁸ Разлика между броя на живородените и броя на умрелите на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

Структура на вътрешномиграционните потоци през 2007 година (%)

2007 г. има особено значение по отношение миграцията на населението предвид приемането на България за пълноправен член на ЕС. Във тази връзка съществуваха редица прогнози за рязко покачване на миграционните потоци от новите страни-членки към западноевропейския пазар на труда.

През 2007 г. официално пред органите на гражданска регистрация 2 960 лица са заявили за смяната на своя настоящ адрес в страната с нов в чужбина, т. е. за статистиката на населението те се считат за емигранти. За същата година 1 560 души са променили своя настоящ адрес в чужбина с нов настоящ адрес в страната. Тези лица статистиката определя като имигранти. В резултат на двата потока на външната миграция населението на страната е намаляло с 1 400 души⁹. Трябва да се има предвид, че външномиграционните потоци обхващат значително по-голям брой лица. В съответствие с Резолюция No 862 от 11.07.2007 г. на Европейския парламент и Съвета на Европа, за по-пълното обхващане и оценяване на външната миграция НСИ започна подготовка за организирането и провеждането на специализирани статистически наблюдения на външната миграция през 2008 година.

Основни демографски показатели

**Данните за 2007 г. са предварителни*

Показатели	2005			2006			2007		
	Общо	В градовете	В селата	Общо	В градовете	В селата	Общо	В градовете	В селата
Гъстота на населението (на кв. км)	69.5	.	.	69.3	.	.	68.9	.	.
Естествен прираст (на 1000 души)	-5.4	-2.4	-12.7	-5.1	-2.1	-12.4	-5.0	-1.9	-12.2
Полово съотношение (брой жени на 1000 мъже)	1062	1077	1028	1064	1078	1030	1065	1080	1030
Структура на населението по местоживееене (%)	100.0	70.2	29.8	100.0	70.6	29.4	100.0	70.7	29.3
Коефициент на възрастова зависимост (%)	44.5	37.5	64.0	44.3	37.5	63.8	44.3	37.8	63.1
Раждаемост (на 1000 души)	9.2	9.6	8.1	9.6	10.1	8.3	9.8	10.4	8.5
Тотален коефициент на плодовитост	1.31	1.24	1.56	1.38	1.31	1.60	1.42	1.35	1.62
Смъртност (на 1000 души)	14.6	12.0	20.8	14.7	12.2	20.7	14.8	12.3	20.7

⁹ Тези данни не включват лицата, напуснали страната за повече от 1 г., без да са уведомили официално съответните органи. Не са включени също и чуждите граждани, с разрешение за пребиваване с различен срок в България.

Мъже	16.2	13.5	22.4	16.2	13.6	22.3	16.1	13.6	22.1
Жени	13.2	10.7	19.2	13.3	11.0	19.2	13.5	11.1	19.4
Детска смъртност (на 1000 живородени)	10.4	8.9	14.6	9.7	8.6	13.1	9.2	7.9	12.7
Средна продължителност на живота (в години) ¹	*72.6	72.9	71.6	**72.6	73.0	71.5	***72.7	73.0	71.5
Мъже	69.0	69.3	68.1	69.1	69.4	67.9	69.2	69.6	68.1
Жени	76.3	76.6	75.7	76.3	76.5	75.6	76.3	76.6	75.5
Брачност (на 1000 души)	4.3	4.9	3.0	4.3	4.8	2.9	3.9	4.3	2.8
Бракоразводност (на 1000 души)	1.9	2.2	1.2	1.9	2.2	1.2	2.1	2.5	1.2
Средна възраст (в години):									
На населението	41.2	39.5	45.2	41.4	39.7	45.3	41.5	39.9	45.4
На майка при раждане:									
На първо дете	24.8	25.6	22.5	25.2	25.9	22.7	25.3	26.0	22.8
На дете	26.2	26.8	24.4	26.4	27.0	24.5	26.7	27.3	24.8
При сключване на първи брак:									
Мъже	29.1	29.4	28.0	29.3	29.6	28.1	29.0	29.3	28.0
Жени	25.8	26.2	24.5	25.9	26.3	24.5	25.9	26.4	24.4
При развод:									
Мъже	41.1	40.8	42.1	41.3	41.1	41.9	41.4	41.3	42.3
Жени	37.6	37.4	38.4	37.7	37.6	38.3	38.0	38.0	38.4

¹ Данните за средната продължителност на живота са съответно:

* За периода 2003 - 2005 година

** За периода 2004 - 2006 година

*** За периода 2005 - 2007 година

II. ОБРАЗОВАНИЕ

Отчитането на мерките и действията в областта на образованието за 2007 г., както и управлението на средствата от държавния бюджет по програми и модули е представено от Министерство на образованието и науката.

Висше образование

През 2007 г. акредитация до 2012 и 2013 г. са получили 51 висши училища в страната. Тя е извършена към дата 22 февруари 2008 година и е приложена към доклада. Отделено е внимание върху ресурсното осигуряване на дейности по възпроизводството на отделни сегменти в този сектор. Предоставените данни визират следните реализирани програми:

Програми за подпомагане на достъпа до висше образование

- ***Финансово обезпечаване на студентите чрез програмите „Стипендии” и „Кредитиране на студенти и докторанти”*** - За 2007 г. е осигурена субсидия за стипендии на студенти, докторанти и специализанти, обучаващи се в държавните висши училища в размер на 23 679 000 лева. Размерът на месечните стипендии за българските студенти е от 50 до 90 лева, а за българските докторанти – 250 лева. Чуждестранните студенти са получавали по 90 лева, а чуждестранните докторанти и специализанти - 210 лева. Средният брой стипендианти (студенти и докторанти) през 2007 г. е бил 26 090 души, а средният размер на стипендиите, получавани по общия ред от около 20 700 студенти, е 61 лева. Съгласно „матрицата” за мерките и отговорностите към Програмата на правителството е предвидено да се създадат условия за реално и изгодно студентско кредитиране. През 2007 г. е изработен Законопроект за студентското кредитиране.

Програма „Студентски столове и общежития”

Програмата осигурява субсидирано ползване на студентски общежития и столове на студенти, докторанти и специализанти, обучаващи се във висшите училища и научни организации в Република България. През 2007 г. държавната субсидия за студентски общежития и столове е в размер на 23 105 221 лева. Средствата са разпределени между държавните висши училища - 17 292 221 лева, „Студентски столове и общежития” ЕАД - 5 575 000 лева и „Академика 2000” ЕООД - 63 000 лева. Субсидията е предназначена за режимни разноски в студентските общежития и столове и за поевтиняване на храната в студентските столове. Ръстът ѝ спрямо предходната година е 6,7 на сто. В студентските общежития през 2007 г. е осигурено субсидирано настаняване на около 46 000 студенти, като всеки един от тях е ползвал месечна субсидия до 30,00 лева. За свободно наета квартира от студенти, които са били класирани, но не са били настанени в студентски общежития поради недостиг на места, са изразходвани 444 903 лева.

Програми за свободното време на студентите

- **Програма „Студентски спорт и подпомагане на творческите изяви на студентите”** - целта е да се стимулират спортните дейности на студентите, като се подпомагат проекти на висшите училища за инициативи в тази посока. На университетите се предоставят осигурените от държавния бюджет средства по реда на ПМС № 129/2000 г. за определяне на минимални диференцирани размери на паричните средства за физическо възпитание и спорт, които се осигуряват от държавния бюджет и от бюджетите на общините. През 2007 г. съгласно това постановление, на висшите училища бяха предоставени 398 211 лева, предназначени за подобряване на материално-техническата база за физическо възпитание и спорт и за организиране на вътрешни и външни състезания, връчване на награди, закупуване на спортни екипи и организиране на масови спортни прояви за студентите. Спортната дейност на студентите и докторантите на национално ниво се организира от Асоциацията за университетски спорт „Академик” и се финансира чрез Държавната агенция за младежта и спорта. Асоциацията организира националните студентски първенства по отделните видове спорт, както и участието на български представителни студентски отбори за Лятната и Зимната Универсиади, които се провеждат от Международната федерация за университетски спорт (ФИСУ). На свой ред, институцията, ангажирана с подпомагане изяви на студентите в областта на изкуството, културата и науката, и предоставяне на информация за намиране на работа, е Националният студентски дом.
- **Здравно осигуряване на учащите се - редовна форма на обучение** - съгласно Закона за здравното осигуряване от Държавния бюджет са осигурени средства за здравноосигурителни вноски на студентите и докторантите за 2007 година в размер на 9 596 881 лева. През 2007 г. са отпуснати финансови средства чрез кандидатстване с проекти по Национални програми, приети с решение № 254 от 20.04.2007 г. на Министерски съвет.

Средно образование.

Съгласно представения доклад от експертите в МОН, в средното образование са разгърнати дейности предимно по модернизацията на материално-техническата база, в която са усвоени значителни финансови средства. Конкретните данни са описани за всяка от обособените програми. Предоставена е информацията и за някои проекти по отношение на извънкласните занимания и гражданска активност на учениците.

Темата „средно образование” бе особено актуална през 2007 г. През есента бе проведена продължителната синдикална стачка на учителите. В този период един от силно дискутираните въпроси бе този за качеството на българското средно образование. Припомняме този епизод, поради един от основните изводи в изследването на агенция „Медиана”, залегнал в основата на втората глава на този обзор - качеството на образованието е един от най-острите проблеми през последните години. Факторът образование (ниво и качество на знанията) е решаващ за възможността на младите за трудова реализация, за възможността им да подобряват своя жизнен статус и да допринесат за развитието на българското общество. Контрастите в образователния статус на младежите от различните общности, както и качеството на образованието, фокусират един от най-тревожните анализи в изследването. По-детайлно тази теза е развита във втората глава на доклада.

Национална програма „Енергоефективно саниране на училищни сгради”

Съгласно Решение на НС от 28.04.2005 г. за приемане на Стратегически насоки за осъществяване на проекти за енергоефективно саниране на училищни сгради, МОН съвместно с Националното сдружение на общините в Република България през 2005 г. стартира изпълнението на програмата. Условието за кандидатстване на общински средни училища бяха изработени от комисия, с участието на представители на Националното сдружение на общините в Република България. С Решение № 254/20.04. 2007 г. е извършено актуализиране на финансовите средства по програмата „Енергоефективно саниране на училищни сгради” и е предвидено за нейното продължение да бъдат отделени средства от държавния бюджет за 2007 г. в размер на 15 500 000 лева., в това число 50 хиляди лева за мониторинг на програмата. Одобрени са общо 171 проекта, от които 122 за подмяна на дограма на индикативна стойност около 12 500 000 лева и 49 за подобряване ефективността на топлинния източник и отоплителната инсталация на индикативна стойност около 2 500 000 лева. 226 проекта не са получили одобрение за финансиране. Изпълнението на обектите е приключило преди началото на учебната 2007/2008 г.

Национална програма „Модернизация на материалната база в училище”, модул „Спорт в училище” има за цел постигане на реални резултати в обновяването на училищните спортни площадки, както и по отношение изграждането на модерни съоръжения за спортуване в училищно и извънучилищно време и повишаване на интереса на учениците към физическа култура и спорт. Представените проекти чрез РИО на МОН са 1 343 и са на обща стойност около 52 млн. лв. Общият брой училища, одобрени да реализират дейности по модула са 450.

- **Модул „Обновяване на учебно-техническото оборудване”.** Основна цел на програмата чрез този модул е осигуряването на адекватни условия за провеждане на учебния процес от гледна точка на учебно-техническото оборудване в училищата: нови учебни дъски и консумативи, ново оборудване с ученически маси и столове, при възможност и нови учебни пособия. От регионалните инспекторати по образование са постъпили 1617 проекта за обновяване на учебно-материалната база от училищата. Назначената от министъра комисия е разгледала и систематизирала протоколите, включващи брой училища, брой ученици и брой заявки по видове оборудване. С отпуснатите през 2007 г. средства в размер на 6,6 млн. лв. са закупени 40 973 броя двойни ученически маси; 582 броя тройни ученически маси; 93 преподавателски бюра; 81282 стандартни столове; 1158 преподавателски стола за нуждите на 172 училища; 8457 броя бели дъски за нуждите на 366 училища.
- **Модул „Създаване на достъпна архитектурна среда”**
Той е насочен към интегрирано обучение на децата и учениците със специални образователни потребности в системата на народната просвета. Броят на децата и учениците със специални образователни потребности, интегрирани в общообразователни детски градини и училища, е както следва: за учебната 2005/2006 г. - 717; за учебната 2006/2007 година – 1593, а за учебната 2007/2008 г. - 3 865. През 2007 г. са подадени 87 проекта на обща стойност около 2 800 хиляди лева. От подадените предложения 55 проекта са одобрени за финансиране с обща стойност 1,3 млн. лв.
- **Модул „Безопасно училище”**
Преки бенефициенти по този модул са общините, чиито проекти е предвидено да бъдат съфинансирани в размер до 50% от необходимите за реализирането им средства. Подадени са проекти от 65 общини, с включени в тях 536 училища и 280 987 ученици. Установено е, че предвидените за модула средства в размер на 1,5 млн. лв. представляват 60% от исканите суми от общините, които възлизат на 3 754 307 лева. Средства по програмата са получили 16 общини с 359 училища.
- **Модул „Оптимизиране на училищната мрежа чрез осигуряване на превоз до държавните и общинските училища за ученици в основната образователна степен”** от Национална програма „По-пълно обхващане на децата и учениците”: Финансовите средства за 2007 г. възлизат на 29 950 000 лева. С тези средства са закупени общо 237 автобуса, от които: 8 местни – 9 броя, 11 местни – 25 броя, 15 местни – 47 броя, 27 местни - 68 броя и 32 местни - 86 броя. Автобусите се разпределят приоритетно на общините, които са реализирали оптимизация на училищната си мрежа.

Национална програма „Училището - територия на учениците”

- **Модул „Ритуализация на училищния живот”** финансира дейности, свързани с тържествено отбелязване на училищни празници и традиции, както и дейности, свързани с изработване на елемент на униформа с отличителния знак на училището или с емблемата му. От постъпилите 231 проекта, свързани с тържествено отбелязване на училищни празници са финансирани 150 от тях на обща стойност 154 057 лева. Подадените 359 проекта, свързани с изработване на елемент на униформа с отличителния знак на училището или с емблемата му са финансирани 107 на обща стойност 1 465 697 лева.
- **Модул „Развитие на извънкласните и извънучилищните дейности”** - по него се подават проекти в общината на територията, на която се намира кандидатстващото училище и/ или обслужващо звено. Одобрени са 1 371 проекта от 245 общини на обща стойност 9 634 319 лева. Цитираните данни очертават един **нов профил на българското училище**. Битовата нищета очевидно вече не е драмата на българското училище. Компютърната осигуреност в повечето училища и свързването им в интернет е вече норма за повечето учебни заведения. Подобрената материална база дава възможност за всеки колектив – преподаватели, ученици, родители и училищните настоятелства да имат поне тази гарантирана база, от която да продължи поетата посока на развитие.

III. ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Здравният статус на всеки е предпоставка за осъществяване на индивидуалните и груповите жизненни стратегии и цели. По тази причина разглеждането на резултатите, представени от Министерството на здравеопазването, относно действията за подобряване на здравните услуги за младежта, имат своето ключово място в Годишния доклад за младежта.

Основните дейности са насочени към две приоритетни области: здравна просвета на подрастващите по сексуално и репродуктивно поведение, както и обучение и профилактика на ранната диагностика на ХИВ/СПИН. Друга важна тема в дейностите на здравното министерство е повишаване чувствителността на подрастващите към безопасността на движението. Насърчаването на извънкласни дейности чрез проектни възможности за училищата е един реален начин да се изостри вниманието на учениците към тази нарастващо актуална и тревожна тема в съвременното българско общество.

Краткият преглед на проектните теми и реализации са изразени чрез следните инициативи:

Проект „Развитие и закрила на младите хора”. Изпълнява се съвместно от Министерството на здравеопазването и УНИЦЕФ. Проектът цели увеличаване достъпа на младите хора до образование, информация и услуги за профилактика на ХИВ/СПИН и по-добро здравно поведение чрез насърчаване на собственото им участие.

Основните дейности, реализирани по работния план за 2007 г. са:

1. Концепция и Национална програма за здравни услуги, подходящи за младите хора и в областта на сексуалното и репродуктивното здраве.
2. Проучване по метода „Бърза и качествена оценка на ситуацията” по отношение на рисковото поведение, ХИВ/СПИ и ППБ и др. за младежи в особен риск” в София, Пловдив и Перник.
3. Изграден е пилотен модел на Младежки здравен център в община Перник.

Проект BUL1R205 «Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България» стартира през 2004 г. и продължава до 2009 г. Финансиран е от Фонда за население на ООН. Осъществява се съвместно с Министерство на образованието и науката в осем общини (Враца, Козлодуй, Ловеч, Троян, Сливен, Нова Загора, Търговище и Попово). Основната цел е да се подобри сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България чрез подпомагане на достъпа им до услуги и информация и чрез разработване и въвеждане на информационно-образователни инициативи за превенция на рисковото поведение. Проектът е насочен предимно към младите хора на възраст между 10 и 24 години, а също така и към здравните специалисти: общопрактикуващи лекари, акушер-гинеколози, дерматолози и специалисти по венерически болести, експерти от отделите “Опазване на общественото здраве” към Регионална инспекция за опазване и контрол на общественото

здраве – РИОКОЗ, медицински специалисти от училищата; специалисти от системата на образованието, учители от V до XII клас, педагогически съветници. Основните усилия в звеното за управление на проекта в МЗ през 2007 г. са насочени към укрепване на съществуващите структури на системата на здравеопазване и оптимизиране и повишаване на ефективността на предлаганите услуги. Изпълнението на проекта продължава и през 2008 г.

Национална стратегия за опазване живота и здравето на децата в пътното движение с период на действие 2006 – 2010 година

От страна на Министерство на здравеопазването са предвидени средства в размер на 20 000 лв. в рамките на одобрения бюджет. Проведен е конкурс за малки проекти в областта на повишаване безопасността на децата в пътното движение, в резултат на който са субсидирани проекти в 8 области – Пловдив, Кърджали, Кюстендил, Велико Търново, Шумен, София - град, Пазарджик и Монтана. За отбелязване на Глобалната седмица по безопасност на движението е отпечатана и разпространена листовка и е субсидиран монтажът и тиражирането на учебно-образователен филм по безопасност на движението за ученици. Дейностите по проекта ще продължат и през 2008 г.

Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, Компонент 7 „Превенция на ХИВ сред младите хора във и извън училище”

- 1. Развитие на политика за сексуално и репродуктивно здраве на национално, общинско и училищно равнище.** В рамките на Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, Компонент 7 „Превенция на ХИВ сред младите хора във и извън училище” финансирана от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария, през 2007 продължава да се работи в тринадесет пилотни общини - Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Габрово, Добрич, Пазарджик, Пловдив, Плевен, Русе, София, Стара Загора, и Шумен. Във всяка община има изграден общински екип, ангажиран с изпълнението на програми за сексуално и репродуктивно здраве и превенция на ХИВ и полово предавани инфекции сред младите хора. 147 училища от пилотните общини реализират програми за сексуално здравно образование, а 46 от тях през учебната 2006/07 г. получиха финансиране на проекти за развитие на училищна политика за сексуално здраве и здравно образование.
- 2. Здравно образование чрез подхода “Изграждане на социални и жизнено важни умения в учебния час”.** През 2007 г. за работа по здравно образование, базирано на интерактивни методи и насочено към изграждане на знания, нагласи и социални умения са обучени 79 учители. Повече от 5 000 ученици са участвали в свободноизбираема подготовка (СИП) по сексуално и репродуктивно здравно образование. В процес на разработване са програми по сексуално здравно образование за начален и за гимназиален етап на средното образование. Издадени са няколко информационни материали в сферата на сексуалното здравно образование и превенцията на ХИВ и полово предавани инфекции.
- 3. Здравно образование в училище по подхода “Обучение на връстници”.** В страната е изградена национална мрежа от обучители на връстници, която е част от Международната мрежа Y-PEER. През 2007 г. в рамките на Компонент 7 е проведено лятно училище за обучители на връстници, в което участваха 170 младежи, 13 обучители на връстници и 14 учители. Подходът „Връстници обучават връстници” се използва във всички средни пилотни училища, в повечето от които са създадени младежки клубове. В края на 2007 г. с подкрепата на UNFPA и Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” в Националния център по опазване на общественото здраве е открит «Международен Y-PEER център – София.
- 4. Здравно образование извън училище и обучение на връстници от връстници.** През 2007 г. са финансирани 14 общински проекта, насочени към достигане на особено уязвимите млади хора, които са извън училище. Опитът показва, че тази целева група е силно фрагментирана и много трудна за достигане, но усилията в тази насока са довели до натрупване на иновативни практики. Част от проектите се реализират в домове за деца лишени от родителски грижи (ДДЛРГ), в които обучители на връстници водят обучения за развитие на социални и жизненоважни умения у децата, които включват и превенция на ХИВ/СПИН.
- 5. Услуги, подходящи за младите хора.** През 2007 г. в страната функционират 19 кабинета за анонимно и безплатно консултиране и изследване за ХИВ/СПИН, като през

цялата година във всички кабинети през пълния процес на консултиране и изследване са преминали 41 973 лица, по-голямата част от които са млади хора.

6. **Кампании за превенция на ХИВ/СПИН и промоция на презервативи.** През 2007 г. се реализираха втори и трети етап на Националната информационна АНТИСПИН кампания „Важно е да знаеш! Човешко е да общуваш!“ 2006/2007 г. и първи етап на Националната АНТИСПИН кампания „Бъди в час!“. В рамките на кампаниите са разпространени над 690 000 презервативи и над 260 000 брошури и картички. Инициативи на кампаниите са реализирани във всички големи градове в страната с подкрепата на общинските власти, учениците от пилотните училища и неправителствени организации – партньори на програмата. В националния ефир се излъчваха клипове на двете кампании с подкрепата на редица национални и регионални телевизионни оператори. Работата на Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“ продължава през 2008 г. в същите пилотни общини. Към работата по Компонент 7 предстои да се присъединят още около 10 пилотни училища. Предстои да бъдат финансирани 12 общински проекти за достигане на младите хора извън училище и 44 проекти за развитие на училищна политика, конкурсите за които се състояха през 2007 г. Националната АНТИСПИН Кампания „Бъди в час!“ продължава със следващите си етапи през 2008 г.

Основният проблем, свързан с дейностите на Министерството на здравеопазването и неговите партньори в областта на сексуално образование и превенция на нежелана бременност, ХИВ/СПИН и полово предавани инфекции, е невъзможността за осигуряване на достъп на всички подрастващи и млади хора в страната до съвременно системно здравно образование и до услуги, подходящи за младите хора.

В момента системно здравно образование, насочено към изграждане на социални и жизненоважни умения, се осъществява под формата на СИП в 183 пилотни общински училища и в извънкласни и извън училищни дейности в рамките на малки училищни проекти, които са инициирани или от Министерството на здравеопазването, или от UNFPA. Министерството на образованието и науката, в рамките на образователната реформа, стартирала през 1999 г., осигурява само теоретични знания в областта на здравното образование, включени в различни предмети в културно-образователните области „Природни науки и екология“ и „Обществени науки, гражданско образование и религия“, които се усвояват по традиционните образователни технологии в различните класове.

Въвеждането на ефективно здравно образование в училище изисква осигуряване на необходимото образователно време. Свободноизбираемата подготовка по здравно образование в пилотните училища дава достъп до съвременно здравно образование на по-малко от 1 % от българските ученици на възраст 11-19 г. Необходимо е да се намери друг образователен формат, който ще даде възможност всички ученици да участват в интерактивно обучение по здравно образование, фокусирано върху превенция на нежелана бременност, ХИВ, полово предавани инфекции и злоупотреба с психоактивни вещества, както и специална подготовка на учителите, които ще водят това обучение.

Сериозният проблем пред достъпа до услуги, подходящи за младите хора, се определя от Закона за здравето, според който **медицински интервенции**, вкл. изследване за ХИВ, може да се прави на младите хора **до 18 години само със съгласието на техните родители**. Необходимо е инициране на законодателна промяна, както и изграждане на капацитет за предлагане на услуги, подходящи за младите хора, в първичната и специализирана извънболнична помощ.

IV. ТРУДОВА РЕАЛИЗАЦИЯ

През изминалата година една от целевите групи, към които приоритетно е насочена активната политика на пазара на труда, е тази на **безработните младежи до 29 г.** Министерството на труда и социалната политика (МТСП) подпомага професионалната им реализация чрез програми и мерки за придобиване на знания и умения, съобразени с потребностите на работодателите, подпомагане на прехода от училище към работа и придобиване на трудов опит, осигуряване на субсидирана заетост и др.

През 2007 г. продължава администрирането на **Национална програма „Старт на кариерата“**. В нея се включват безработни младежи до 29 г., които са без трудов стаж по

специалността и са завършили висшето си образование през предходната или текущата година. Работодатели са: министерства, ведомства, агенции и други първостепенни и второстепенни разпоредители с бюджетни кредити, както и областни и общински администрации. От бюджета за активна политика на МТСП са осигурени средства за трудово възнаграждение в размер на 280 лв. и осигуровки на наетите младежи за период от 9 месеца. Така през предходната година по програмата е осигурена заетост на 550 младежи, като изразходваният финансов ресурс е в размер на 1 225 860 лв.

По инициатива на МТСП младите жени се подпомагат и с нова програма, наречена **“В подкрепа на майчинството”**. Тя дава възможност за връщане към заетост на майките след периода на раждане чрез осигуряване на безплатна детегледачка за децата им. Финансирането е за сметка на Държавното обществено осигуряване и бюджета за активна политика на МТСП.¹ Така в заетост са включени 612 безработни лица, като Програмата е финансирана със средства в размер на 561 044 лв., от които 422 514 лв. от фонд „Общо заболяване и майчинство” и 138 530 лв. от бюджета за активна политика на МТСП.

Също през 2007 г. стартира **Програма за повишаване на пригодността за заетост на младежи**. Целта е да се повиши пригодността за заетост на младежи до 24 години, включително и отпаднали от образователната система чрез включване в курсове за професионално обучение. Програмата се прилага на територията на областите София - град, Русе и Търговище. В обучение по програмата са включени 250 безработни младежи, като е осигурена заетост на 37 от тях. Изразходваните средства за изпълнение на програмата са в размер на 313 532 лв. По реда и условията на насърчителната мярка, регламентирана в разпоредбата на чл. 36, ал.1 от **Закона за насърчаване на заетостта** средногодишно са работили 3 725 младежи. На работодателите, които наемат на работа безработни младежи за срок не по-малък от 24 месеца, се осигуряват средства за направени разходи за социални и здравни осигуровки за срок до 12 месеца. Изразходваният финансов ресурс за изпълнение на мярката е в размер на 851 646 лв.

В изпълнение на мярката, регламентирана в разпоредбата на чл. 36, ал. 2 от Закона за насърчаване на заетостта, се осигуряват средства за трудово възнаграждение и осигуровки. Целта е да се насърчат работодателите да наемат безработни лица до 29-годишна възраст с увреждания, както и младежи от социалните заведения, завършили образованието си. През 2007 г. по мярката са работили 303 младежи средногодишно. Изразходваните средства от бюджета за активна политика на МТСП са в размер на 400 246 лв. Съгласно чл. 41 от Закона за насърчаване на заетостта се насърчават работодателите да разкриват работни места за обучение за придобиване на професионална квалификация и/ или стажуване за безработни лица до 29-годишна възраст. Целта е да се подпомогнат младежите за повишаване на професионалните им знания и умения на реално работно място. През 2007 г. по мярката „заетост” са включени 2 637 безработни младежи, в обучение – 42. Изразходваният финансов ресурс за реализация на мярката е в размер на 2 673 516 лв.

Насърчава се и включването в “учене през целия живот” с оглед повишаване качеството на предлагания висококвалифициран труд и подобряване на адаптивността на работната сила към променящите се условия в икономиката. През 2007 г. безработните младежи до 29 години, включени в професионално обучение, организирано и финансирано от Агенцията по заетостта, са 37%. Безработните младежи имат равен достъп до редица програми и насърчителни мерки, които се реализират на пазара на труда – **Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост”, проект „Красива България”, Национална програма за ограмотяване и квалификация на ромите** и др. В МТСП продължава реализацията и на многогодишен проект по **Програма ФАР „Развитие на човешките ресурси и насърчаване на заетостта”,** който се състои от три фази на изпълнение и създава възможност за развитие и реализация на безработни млади хора и подобряване на условията им на живот. Схемата за безвъзмездна помощ по проекта предлага възможност за инвестиционна подкрепа за създаване на нови и устойчиви работни места за хора в неравностойно положение на пазара на труда, предоставени за разкриване на работни места за хора в неравностойно положение като: безработни млади хора, продължително безработни, хора с увреждания, етнически малцинства, безработни над 50-год. възраст, жени, които желаят да се завърнат на работното място и други специфични групи между безработните, в зависимост от конкретния профил на отделните райони. Изпълнението на дейностите по сключените договори по Фаза 1 на проекта са реализирани в периода март - април 2007 г., като са планирани да се открият около 800

нови устойчиви работни места за хора в неравностойно положение на пазара на труда, сред които са и безработните млади хора.

Намаляването на младежката безработица е сред основните приоритети на политиката, провеждана от Агенцията по заетостта. През 2007 г. за пета поредна година се наблюдава трайна тенденция на намаляване на безработните младежи до 29 г., като за периода 2002-2007 г. техният брой е намалял 3,3 пъти. През изминалата година младежите от тази възрастова група са 57 883 души средномесечно или 20,2% от общия брой на регистрираните безработни. В края на годината регистрираните в бюрото по труда безработни младежи до 29 г. са 47 235 души. Продължава тенденцията безработните младежи без квалификация и с ниско образование да са с висок относителен дял. Без квалификация и специалност съставляват 76,2% от общия брой на безработните млади хора, а с основно и по-ниско образование са 67,0%. От тях тези с престой над една година на пазара на труда са 27 374 души, т.е. с 28,8% по-малко в сравнение с 2006 г. Но делът им в общата съвкупност на безработните младежи до 29 г. нараства от 46,9% на 47,3%. **Анализирайки данните за безработните младежи до 29 години, може да се направи изводът, че основните причини за младежката безработица се запазват и през 2007 г., а именно:**

- ***Ниското образование и липсата на квалификация, специалност и професия сред преобладаващата част от безработните младежи;***
- ***Несъответствието между броя на завършващите учебни заведения с определени специалности и професии и реалното им търсене на пазара на труда;***
- ***изискванията на работодателите да наемат на работа работници и специалисти с професионален опит и трудов стаж.***

Постъпилиите през 2007 г. на работа младежи до 29 г. са 55 827, с 19,2% по-малко спрямо предходната година. Сред новоназначените доминират устроените на работни места, за които не се изисква квалификация – 31 667 лица, като те представляват повече от половината (56,7%) от всички започнали работа младежи. Чрез бюрото по труда реализация са намерили 26 252 души, с 14,6% по-малко спрямо предходната година. Заетостта на младите хора на пазара на труда през 2007 г. се подпомага чрез включване в различни програми, проекти и насърчителни мерки по реда на Закона на насърчаване на заетостта. Тези данни за перспективите пред нискоквалифицираните и необразовани младежи будят тревога на фона на цялостното подобрене в трудовия статус на образованите младежи. Разтварянето на ножицата между успяващите и неуспяващите, между тези с житейски шансове и другите – без перспектива за откъсване от социалното дъно - крият в себе си потенциала за вътрешни колизии и различни форми на девиантно поведение.

Множество мерки на институциите, регулиращи тази сфера са насочени към възможното ограничаване на проблема. Така например, през изминалата година е реализиран **Проект за младежи, напуснали училище**. Целта му е да се създадат условия за социална адаптация и да се повиши пригодността за заетост на безработните младежи, отпаднали от училищното образование. Реализацията на проекта подпомага младите хора да придобият знания и умения за упражняването на определени професии и повишава шансовете им за успешна трудова реализация. В проекта участват младежи над 16-годишна възраст, регистрирани като безработни, със или без завършено основно образование, вкл. и малограмотни. Младежите се обучават за придобиване на първа степен професионална квалификация от професионални училища и професионални гимназии по утвърден списък от професии, в съответствие с регионалните потребности от работна сила с определена квалификация. Обучението им се извършва от Българо-германските центрове за професионално обучение в Плевен и Стара Загора, по избрани от младежите професии, като преди това - в случай на необходимост, се извършва обучение за възстановяване на грамотността.²

През 2007 г. в обучението по проекта са включени 78 младежи и са изразходвани 54 526 лв. През разглежданата година се реализира и Проект за повишаване пригодността за заетост на безработни младежи до 29 години чрез включването им в курсове за професионално обучение. Изискването е те да са регистрирани на бюрото по труда, като имат право да участват и такива, отпаднали от образователната система. Програмата се прилага на територията на област София-град, Русе и Търговище като се осигурява на 15% от успешно завършилите обучението стаж за срок от 3 месеца. Така изразходваните средства през 2007 г. са 313 532 лв., а участниците са били 250 младежи (37 от тях са включени в стажуването). Програмата завършва през 2008 г., след изтичане на договорите, сключени през предходната година. През

2007 г. всички младежи до 29 г., които отговарят на изискванията, се включват без ограничения в инициативите, реализирани от Агенцията по заетостта, като общият им брой е 19 540 души.

През 2007 г. в курсовете за придобиване на професионална квалификация са включени 13 076 безработни младежи до 29 години. Броят им е намалял с 831 души или с 5,98% спрямо 2006 г. Традиционно младежите са с най-висок дял (37,23%) от обучаващите се в квалификационни курсове. Започналите квалификационно обучение извън програми и мерки за заетост (8 179 лица) нарастват със 17,65% или с 1 227 младежи. От тях почти всички – 7 441 лица или 90,98%, са включени в обучение без осигурено работно място, но по специалности, съобразени с търсенето на пазара на труда. След завършване на курсове за придобиване на професионална квалификация на работа са постъпили 4 234 безработни младежи до 29 години. Положителен факт е, че от тях 84,46% (3 576 лица) са обучавани без предварително осигурено работно място, но са намерили работа. Договор за стажуване са имали 1 175 младежи.

За решаване проблемите на заетостта работят много служители и експерти от различни институции. Те имат за цел да помогнат намирането на желаната и перспективна професионална реализация. В същата посока с оглед трудовата реализация на младежите са насочени управленските усилия и в **Министерството на икономиката и енергетиката (МИЕ)**.

Политиката на Министерството на икономиката и енергетиката се осъществява в контекста на Лисабонската стратегия и на Европейската харта за малките предприятия. В нея се призовава за преподаване на бизнес и предприемачество на всички училищни нива, както и за разработване на схеми за обучение на стопански ръководители. Това е съществен компонент в цялостната политика на българското правителство за младежта в подкрепа на малкия и среден бизнес и предприемачеството.

В областта на образованието и развитието на човешкия капитал, усилията на Министерството на икономиката и енергетиката, подобно на подхода на другите институции, имащи отношение към младежката общност, се фокусират в три насоки: (1) Намаляване на отпадането от училище и интегриране на рано напусналите системата на образованието; (2) Подобряване на качеството и ефективността на образованието и обучението чрез реформиране на образователната системата в съответствие с потребностите на пазара на труда; (3) Развитие на формите на учене през целия живот. Нараства необходимостта от инвестиции в образованието и професионалното обучение, което ще доведе до повишаване на квалификационни умения и реализацията на пазара на труда на младото поколение. Във връзка с това е разработен **проектен цикъл “Обучение в предприемачество”**. Той е инициран от Министерството на икономиката и енергетиката още през 2005 г. като концепция от проекти с период на реализация до 2009 г. В рамките на проекта през 2006-2007 е подкрепена дейността за изграждане на Център по предприемачество („Учебна компания“). Чрез обществена поръчка на конкурентен принцип за изпълнител е определена Фондация „Джуниър Ачийвмънт България“. Финансовите средства за създаване на центъра по предприемачество „Учебна компания“ към Софийската гимназия по строителство архитектура и геодезия „Христо Ботев“, са в размер на 62 911 лв. Те са осигурени от Министерството на икономиката и енергетиката. Целите на проекта са създаване на предприемаческа култура и умения сред учениците от средните професионални гимназии (неикономически) включително и подкрепа на създаването на фирми от ученици; подпомагане и стимулиране на връзките между избраната професионална гимназия и предприятията от съответния сектор; изграждане на „бизнес клуб“ към училището, като добре функциониращ и устойчив модел на сътрудничество между бизнеса и съответната професионална гимназия; наличие на „добра практика“, иницирана от МИЕ за насърчаване на предприемачеството.

Предвид успешната реализация на целите на този проект, от програмния бюджет на Министерството на икономиката и енергетиката за 2007 г. е обявена нова обществена поръчка със същия предмет - “Възпитание на младежите в предприемачески умения за създаване на конкурентоспособен малък и среден бизнес”. Реализира се в три общини в София, където продължава вече изградения център в СГСАГ „Христо Ботев“, както и в Пловдив и Русе, където е предвидено изграждането на Център по предприемачество по три учебни компании. За изпълнител отново е определена Фондация „Джуниър Ачийвмънт България“. Проектът е на стойност 173 688 лв.. Училищата-бенефициенти са професионалната гимназия за хранителни технологии и техника в Пловдив и професионалната гимназия по облекло в Русе.

Проектът за създаване на центрове за насърчване на предприемачеството е ориентиран и към висшите училища. Още през 2006 г. студентите от четири висши училища започват да се обучават в предприемачески умения и да се подготвят за създаване и успешно управление на собствени фирми. Въз основа на конкурс за партньори на МИЕ по проекта са одобрени Лесотехническият университет – София; Техническият университет – София, филиал Пловдив; Техническият университет – Габрово; Техническият университет – Варна. Субсидията за всеки университет възлиза в размер на 112 500 лв. за срок от 2 години. Общата стойност на договорите за двегодишния период на тяхното изпълнение възлиза на 445 892 лв.

Специфичните цели на проекта са: създаване на предприемаческа култура сред студентите като тяхно същинско умение в рамките на традиционното им образование и научноизследователски умения; създаване на функциониращи центрове по предприемачество като движеща сила и координиращи звена на всички дейности на обучението по предприемачество с практическа насоченост; изграждане на траен модел на сътрудничество между университетите и бизнеса. За 2007 г. от висшите училища - бенефициенти за реализация на планираните мероприятия са усвоени следните средства:

Лесотехнически университет Габрово	Технически университет София	Технически университет Варна	Технически университет София, филиал Пловдив	Общо усвоени средства за 2007 година:
53 034,18 лв.	33 394,66 лв.	21 636,66 лв.	21 333,51 лв.	129 399,01 лева.

През първата половина на 2007 г. официално са открити, оборудвани и обособени центрoвете по предприемачество към съответните университети. Разработени са учебни програми, създадени са сайтове за електронно обучение и популяризиране на центрoвете, закупена е планираната учебна литература, проведени са курсове за обучение на академичния състав, издадени са наръчници на предприемача. Подготвя се провеждането на дни на предприемача, организирани са анкети за проучване готовността на студентите за стартиране на собствен бизнес, разработени са конкурсни условия за подпомагане на настоящи и бивши студенти за стартиране на собствен бизнес. Министерството на икономиката и енергетиката ежегодно предоставя възможност за провеждане на практическо преддипломно обучение на студенти за работа в държавната администрация. За улеснение на кандидатите на интернет страницата на министерството е предоставен on-line формуляр за кандидатстване. Министерството поддържа добро сътрудничество с Университета за национално и световно стопанство и Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ за прием на студенти за преддипломна стаж. През 2007 г. общо 200 студенти са провели безплатен стаж в различни звена на министерството с продължителност 14 дни.

Държавният фонд „Земеделие“ фокусира вниманието си през 2007 г. върху заетостта на младите хора в земеделието. Те са подпомогнати чрез реализацията на различни проекти по **програма САПАРД**. По показателя „инвестиции в земеделските стопанства“ са подкрепени значителен брой млади фермери (19% от всички одобрени до момента проекти са на млади фермери). Изпълнението на мярката е фокусирано върху повишаване конкурентоспособността и ефективността на средните по размер стопанства, които са ориентирани към търговията и са собственост на млади хора. Одобрени са проекти на 318 млади фермери за инвестиции, като най-активно от възможностите за подпомагане са се възползвали младите фермери в секторите "Овощарство" и „Зърнени култури“.

Държавната агенция за българите в чужбина (ДАБЧ) е институцията, която не само поддържа и развива контакти с организациите на българските общности по света, но и с **неформалните обединения на българските студенти извън страната**. В тях участват млади българи, заминали да учат в чужбина, които по време на своето следване се събират и отбелязват заедно български празници, осъществяват творчески ателиета и създават клубове. Специализираната агенция работи и за приобщаването на сънародниците ни към България, като приоритет е взаимодействието с организациите на българските студенти по света.

Един от инструментите за постигане на тези цели е в осъществяването на разнообразни стажантски програми. Така например, през 2007 г. е осъществено поредното шесто издание на летен стаж в агенцията в сътрудничество с Програма „Българската мечта“. Тя е насочена към стажанти от икономически, управленски и хуманитарни специалности. **Друга подобна програма е „Дияспора“**, която е ориентирана изцяло към граждани или лица от български произход – студенти, специализанти и квалифицирани специалисти, учащи или завършили висше образование в България и в чужбина. Целта е да се мотивират младите специалисти за професионална реализация в системата на държавните институции. През 2007 г. в летния стаж по програма „Дияспора“ на ДАБЧ са участвали 13 студенти, които учат в САЩ, Франция, Германия, Белгия, Великобритания и България. През 2007 г. е продължило сътрудничеството на ДАБЧ и „Джоб Тайгър“ по **проект „Завръщане у дома“**. Развитието на проекта е насочено към проучване на нагласите за завръщане у дома на българските студенти в чужбина. За целта работна група от експерти е изготвила анкетна карта за проучване нагласите на българите в чужбина за професионална реализация в България. Специално внимание в дейността на Агенцията се отделя на бесарабските българи и на други младежи от български произход, учещи или желаещи да учат в България. На техните проблеми е посветена традиционна кръгла маса провеждана от Държавната агенция за българите в чужбина в сътрудничество с Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и с участието на младежи с български произход от Украйна и Молдова.

Министерство на държавната администрация и административната реформа (МДААР) присъства в младежката проблематика най-вече с активната си политика за успешен старт в кариерата на младите специалисти. През изминалата година МДААР е стартирала шеста кампания на **Националната програма за професионална ориентация и реализация „Българската мечта“**. Целта е чрез провеждане на кратки летни стажове да се създаде благоприятна среда за професионална реализация и кариерно развитие на младите български специалисти и те да бъдат мотивирани да останат в България. Програмата последователно установява, поддържа и развива контакти с представителите на академичната общност, работодателите и държавната администрация, с което помага и подкрепя стажантите в началото на професионалната им ориентация и реализация. Тя е насочена към студенти от държавни и частни български и чуждестранни университети. До момента Програмата е съдействала на 1 070 младежи да станат стажанти в някои от най-авторитетните български и международни компании, както и в структури на българската държавна администрация в цялата страна. Статистиката показва, че в сравнение с 2006 г. през 2007 г. общият брой кандидати по тази Програма е намалял с 44% (317), а проведените стажове в страната са 76, като няма нито един участник, стажувал в чужбина. *Сам по себе си този факт е странен и се нуждае от внимателен специфичен анализ. Доколкото е известно, че студентите са особено заинтересовани от учебните стажове, следва да се изясни причината за спад на кандидатурите и да бъде предприет по-гъвкав подход за обхващане на бъдещите специалисти в стажантските програми.*

За поредна година МДААР провежда и **форум „Кариери“** (съвместно с „Джоб Тайгър“ ООД). Той се организира ежегодно в големите университетски градове, като в продължение на няколко дни се предоставя възможност за неформални срещи между работодатели, студенти и наскоро завършили специалисти.

През 2007 г. форумът е организиран съвместно с „Джоб Тайгър“ ООД и с финансовата подкрепа на „Нестле България“ АД. Проведен е в 7 университетски града (София, Варна, Пловдив, Велико Търново, Русе, Стара Загора и Благоевград). Посетен е от близо 13 000 души и в работата му взимат участие над 180 компании. Екипът на Програма „Българската мечта“ участва със собствен щанд на изложенията във всички градове, където се организира. На студенти и наскоро завършили специалисти е предоставена информация за възможностите и условията за работа и стаж в структурите на държавната администрация. Същата информация е разпространена по време на подготовителните срещи със студенти във водещи университети в страната. В рамките на форума е представен и централизираният конкурс за младши експерти.

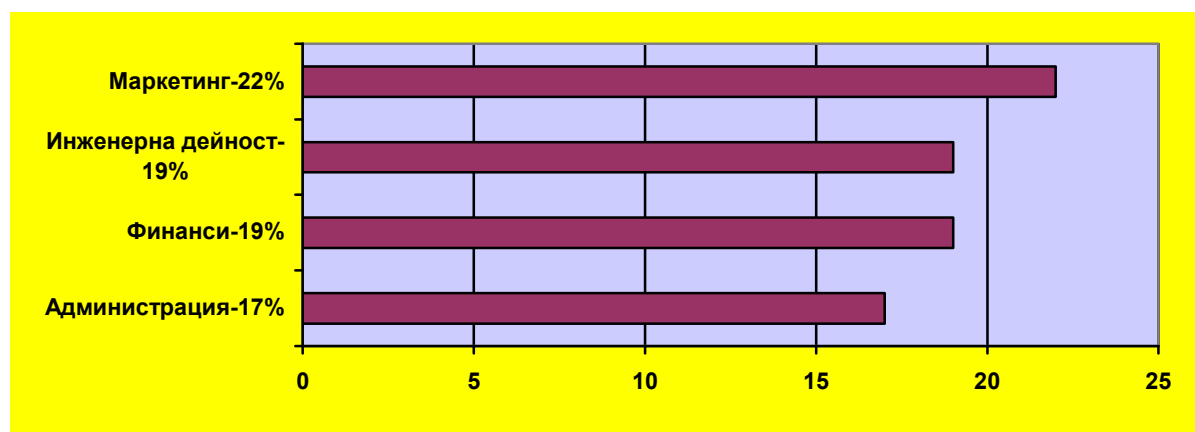
Централизираният конкурс за младши експерти в държавната администрация е един от най-мощните проекти на МДААР, отнасящ се до реализацията на младите хора на пазара на труда. Организирана се от Института по публична администрация и европейска интеграция и се провежда два пъти в годината. Регистрацията на кандидатите и изпитът се провеждат изцяло по електронен път. Основни принципи на конкурса са равен достъп, ясни критерии за оценка,

обективност, прозрачност, публичност, икономичност и ефективност. Успешно преминалите кандидати стават част от националната база данни, от която администрациите могат да търсят подходящи служители за назначаване на длъжността “младши експерт”. Използването на резултатите от класирането улеснява администрациите при обявяване на свободна позиция, тъй като не се налага да провеждат конкурс, а могат да изберат няколко кандидати, отговарящи на техните изисквания и да ги поканят на допълнително събеседване. До момента са проведени три централизирани конкурса. За периода от ноември 2006 г. до декември 2007 г. общият брой на успешно издържалите основния тест е 520. Към месец декември 2007 г. в националната база данни с информация за успешно издържалите конкурса са включени 108 кандидати. Броят на назначените на длъжност “младши експерт” е 83.

Проектът “Преодоляване на разминаването между образователната система и нуждите на публичния сектор” също се администрира от Министерство на държавната администрация и административната реформа. Основание за иницирането му са впечатленията на редица звена за рекрутиране на кадри в администрацията за известно разминаване между потребностите на администрацията и практическа подготовка на младите. Реализацията на младежите само би сполучила от по-тясното взаимодействие между университетите и структурите на държавната администрация. Нишата, в която се търси полезното взаимодействие между практиката и образованието е логично да се разпознае във формата на учебните стажове.

Съществен елемент от изграждането и функционирането на механизъм за диалог между университетите и администрацията е разработената в рамките на проекта *методика за организиране и провеждане на студентски стажове в структурите на държавната администрация*. Очаква се с нейното въвеждане да се създадат предпоставки и условия за практическа реализация на наученото от страна на стажуващите студенти. През месец март 2007 г., в рамките на цикъл работни срещи в градовете Варна, Велико Търново, Пловдив и София, методиката е представена на ръководители и експерти от звена по управление на човешките ресурси в държавната администрация.

За ориентация в студентските нагласи за тяхната професионална реализация бе проведено национално проучване, организирано от „Мъндей Инсайт”. Анкетата представя гледната точка на бизнеса и на студентите. Изследвани са 12 477 студенти от 1-ви до 4-ти курс и такива, следващи в магистърски програми от 37 университета в страната. Анкетата включва въпроси, свързани с предпочитана специалност; качество и приложимост на получените знания от университета на трудовия пазар; стаж или трудова заетост по време на следването; информация за възможностите за трудова реализация след напускане на университета; лични качества и възможности на студентите; предпочитана сфера на професионална реализация сред младежите, получили диплома за висше образование. Резултатите сочат, че по време на следването си по-голяма част от студентите не работят, като през годините, когато получават своето образование, мотивацията и вярата в личен успех и добра реализация на трудовия пазар след получаване на диплома за висше образование постепенно намалява. Най-предпочитаният период за реализация на пазара на труда е този, след завършване на бакалавърска степен. Предпочитаните професионални сфери за развитие са:

Като основен източник за информация за свободни работни места и кандидатстване в определена бизнес сфера с най-висок процент те посочват: на първо място интернет, след това партньорските взаимоотношения между университетите и определени компании и на последно място създадените кариерни центрове в различните висши училища. През 2007 г. е проведена **седмата годишна кампания по инициатива „Мениджър за един ден”** на Джуниър Ачийвмънт България с активното партньорство на Министерството на държавната администрация и административната реформа, Министерството на икономиката и енергетиката, Американското посолство в България, Британското посолство, ООН и ПРООН, компаниите, членове на Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България (КРИБ), Американската търговска камара, Българския форум на бизнес лидерите и много компании и неправителствени организации. Целта на инициативата е да създаде и поддържа тясна взаимовръзка между образованието и практическото обучение на младите хора., което напълно отговаря на техните нужди, отчетени в разгледаното по-горе в текста Национално проучване на „Мъндей Инсайт”. Покани за участие в **“Мениджър за един ден”** са изпратени до всички области и общини, като за младите хора, участващи в инициативата, отварят вратите си 18 областни и 30 общински администрации.

V. СВОБОДНО ВРЕМЕ

Повече от една трета от всекидневието на младежите е свободно време (не ходят на училище, на работа и не спят). Тук следва да обърне внимание на дейности в сферата на почивката, социално-битови ангажименти, забавления и развлечения, в това число посещение на кино, заведения и ресторанти, срещи с приятели и грижа за дома и семейството и др. Организацията на свободното време е резултат от личния избор и инициативност на всеки човек, от предложенията на институциите в сферата на културата, изкуството, туризма, спорта, услугите и пр. Институционалният фокус на този доклад предполага обаче да се вгледаме в онова, което е предоставено от структури на централното и местното управление с оглед на съдържателното, разнообразно и пълноценно прекарване на свободното време от младежите.

Анализът на национално ниво показва, че българските общини все още нямат готовност и необходимия финансов ресурс за предоставяне на адекватни и модерни услуги за свободното време на младите хора. През 2007 г. българското правителство, чрез администрацията на Държавната агенция за младежта и спорта (Главна дирекция „Политика за младежта”) стартира **Национална програма „Младежки информационно- консултантски центрове” (МИКЦ) 2007-2010**. Основната цел на програмата е да създаде условия за оптимално използване на партньорските взаимоотношения между държавата, неправителствените организации и общините за предоставяне на модерни и адекватни услуги за свободното време на младите хора. Процесът на създаване на МИКЦ не е просто „възраждане” на дейността на бившите младежки домове, а една модерна форма на публично-частно партньорство за предоставяне на услуги за младите хора. Всеки един от субектите на това партньорство участва със свои ресурси и споделя риска от изпълнението на проекта. Публичните институции, общините и държавата, предоставят материални ресурси за оборудване и изграждане на младежка база. Темите на дейност включват широкия спектър от разширяване на знанията, опита и уменията на младите хора за приобщаването им към ценностите на гражданското общество, до науката, културата, изкуството, предприемачеството, здравословния начин на живот и спорта, консултантски услуги в подкрепа на личностното, общественото и икономическото развитие на младите хора и услуги за организиране на свободното време. През 2007 г. всички областни административни центрове получиха финансиране чрез Държавната агенция за младежта и спорта за изграждане на такъв център. За стартирането на тази инициатива българското правителство инвестира около 1 млн. лева. На национално ниво предоставянето на услуги за свободното време на младите хора не е конкретизирано като ангажимент на една правителствена институция. Грижата за създаване на полезна ангажираност на подрастващите и младите хора в тяхното свободно време е приоритет в дейността на почти всички правителствени структури. Почти всички държавни институции са реализирали кампании с разнообразна тематика, насочена към развитие на неформалното образование за различни сегменти на младежката възрастова група.

Анализът показва, че работата с подрастващите и младежите е най-предпочитаната сфера на партньорство между публичните институции и гражданския сектор. Нарастването на

ангажиментите на българското правителство към полезното и пълноценно използване на свободното време на младите хора е най-силно изразено в дейността на специализираната държавна администрация – Държавна агенция за младежта и спорта. През 2007 г. се наблюдава нарастване на броя на програмите, финансирани от държавния бюджет, в т.ч. младежките програми и тези, които са насочени към развитието на спорта и спортните занимания на деца и младежи.

Сериозен е ръстът и в областта на управляваните средства от ЕС за развитието и стимулирането на младежки инициативи. Безспорен е фактът, че един от най-сериозните успехи през последната година е създаването на Националния център за европейски младежки програми и инициативи към Министерски съвет. Центърът гарантира възможността на българските младежи да реализират правото си да бъдат част от европейското семейство на **програма „Младежта в действие 2007-2013”**. Работа на центъра ще даде възможност на българските младежи да кандидатстват за 9,5 млн. евро в рамките на програмния период. **Програмата „Младежта в действие 2007-2013”** е една от новите възможности за финансиране на младежки инициативи. Едновременно с това е увеличен и броят на програмите, които финансират младежки проекти със средства от държавния бюджет. През последните години единственият работещ механизъм за финансиране на младежки дейности и инициативи със средства от държавния бюджет е **Програмата за младежки дейности (ПМД)**. През 2007 г. Държавната агенция за младежта и спорта администрира две такива програми и една дейност: **Национална програма „Младежки информационно-консултантски центрове”**, **„Програма за младежки дейности 2006-2007”** и **дейност „Младежко развитие 2007”**. Този факт логично води и до ръст на средствата, които българското правителство инвестира за развитие на младите хора в свободното им време и по този начин създава допълнителни възможности за тяхното развитие и обогатяване. Програмата за младежки дейности 2006-2007 е правителствена програма, която се изпълнява чрез администрацията на Държавната агенция за младежта и спорта. Тя се финансира със средства от Държавния бюджет на Република България и е механизъм за подпомагане на развитието на младите хора в страната чрез финансиране на ниско бюджетни проекти на организации от гражданския сектор.

Основни бенефициенти на програмата са юридически лица с нестопанска цел, регистрирани по ЗЮЛНЦ и работещи в младежката сфера. Преките потребители на безвъзмездната финансова помощ от програмата са само НПО. Този вид финансово подпомагане цели да упражни стимулиращо въздействие върху младежите и да оптимизира активността на гражданския сектор да работи за развитието на младите хора в България. Програмата е и първият финансов инструмент, който прави опит да формира партньорски отношения между местните власти и гражданския сектор в полза на младите хора. Общините не са преки бенефициенти на финансовата помощ, но в партньорство с неправителствените организации, получават възможност за подпомагане на различни културни, спортни и образователни инициативи за младите хора. Нематериалните ползи от реализацията на този модел на финансово подпомагане са свързани със създаването на административен капацитет в българските общини и неправителствения сектор за реализация на партньорски проекти. Постигането на основната цел и подцели е свързано със съхранение, развитие и инвестиране в младежта като социален фактор.

„Програма за младежки дейности 2006-2007”. Тя предлага финансиране на проекти и идеи в четири подпрограми. Те имат различна насоченост и продължителност на проектните дейности. Приоритетните области на отделите подпрограми, обхващат участието на младите хора в обществения живот и всички аспекти на тяхното свободно време.

- Първата подпрограма дава приоритет на създаването на младежки зони, клубове и центрове. Тя се нарича **„Младите в действие”**.
- Втората подпрограма **”Всеки е личност”** осигурява финансова помощ на проекти, свързани с неформалното образование за младите хора във всички негови сфери - култура, спорт, здравословен начин на живот, гражданска активност, европейско гражданство и др.
- Подпрограма **„Идеен капитал”** предлага финансова помощ на проекти, целящи създаване на бази данни, провеждане на проучвания и внедряване на иновационни техники и технологии за работа с младите хора.
- Подпрограма **„Национални инициативи и кампании”** е средство, чрез което управляващият орган на ПМД 2006-2007 - Държавната агенция за младежта и спорта, има възможност да провежда целенасочена политика във всички региони на страната.

Тя позволява на ДАМС да стимулира НПО за включване в изпълнението на приоритетни политики и инициативи.

Продължителността на проектите се определя според целите на отделните кампании и инициативи. Финансовите средства за функционирането на Програмата за младежки дейности 2006-2007 г. се осигуряват от държавния бюджет чрез бюджета на ДАМС. В сравнение с периода 2004-2005 година се забелязва нарастваща тенденция на одобрени проекти, като общият размер през програмния период 2006-2007 е над 1,5 млн. лв. Моделът на управление на програмата позволява финансовите ресурси да се насочват адекватно и гъвкаво за обезпечаване на заявените от младите хора интереси. *(Сравнение между 2006 и 2007 в процентно съотношение)*

Кандидатстващи организации		
Подпрограма	2006 брой	2007 брой
Младите в действие	17	21
Всеки е личност	68	144
Идеен капитал	28	26
Национални инициативи и кампании	35	122
Общо	148	313

„Всеки е личност”

Анализът на броя постъпили проекти показва, че най-голяма активност проявяват бенефициентите, кандидатстващи по втората подпрограма - „**Всеки е личност**”. Тя предлага безвъзмездна финансова помощ на проекти, насочени към развитието на неформалното образование за младежи. През целия период се е запазила нарастващата тенденция от страна на гражданския сектор да разработва проекти в това направление. Подпрограмата е изключително подходяща за реализиране на разнообразни обучения. Тя предлага широк спектър от теми и свободата на кандидата да избира сам продължителността на периода за изпълнение на дейностите. Общият брой на подадените проекти по тази подпрограма е 212 и се доближава 50 % от общия брой на подадените проектни предложения. Почти 700 хил. лв. са инвестирани средства чрез тази подпрограма за развитие на младите хора и неформалното образование.

Разпределението на средствата и активността на организациите в отделните направления и теми е равномерно и константно. С малка преднина, най-предпочитани се оказват проектите с приоритети в областта на спорта и здравословния начин на живот, на изкуството и културата и тези, чиито дейности са насочени към млади хора в неравностойно положение. Данните показват, че по подпрограма „**Всеки е личност**” най-много проектни предложения са подадени от организации, регистрирани в София-град и София област. При анализа на тези характеристики следва да се отбележи, че организациите от тези райони подават най-голям

брой проекти, тъй като са най-добре информирани и разполагат с най-високо квалифицирани кадри. Положителни тенденции се отчитат и в големите областни центрове като Пловдив, Варна, Бургас и Стара Загора.

Анализът на активността на младежките организации по териториален признак отчита позитивни тенденции през втората година на програмния период като цяло. За периода 2006 – 2007 г. се забелязва нарастване на активността на кандидатите не само в столицата, но и в отдалечени и по-малки области - Силистра, Разград и Кърджали. Активността на организациите през 2007 г. нараства равномерно и пропорционално за цялата страна. През програмния период няма административна област в страната, в която да не е проявен интерес към подпрограмите. Наблюдава се не само увеличаване на броя на подадените проекти, но и изравняване на показателите - брой подадени проекти с броя на финансираните. Тази тенденция е особено осезаема за областите Силистра, Шумен, Ловеч, Благоевград и Пловдив. През първия етап на програмния период за организациите от тези райони е регистрирана ниска активност. В края на програмния период тяхната активност нараства значително. Вероятна причина за тази положителна промяна е доброто популяризиране на Програмата.

Брой финансирани организации подпрограми		
Подпрограма	2006	2007
Младите в действие	2	4
Всеки е личност	25	52
Идеен капитал	12	14
Национални инициативи и кампании	27	39
Общо	66	109

„Идеен капитал”

Подпрограмата „Идеен капитал” се нарежда на второ място по отчетения интерес от страна на бенефициентите към отделните подпрограми. Около 17 % от всички подадени проектни предложения са кандидатствали за финансиране в това направление.

Техният общ брой е 26, а стойността на финансирането е над 260 хил. лв. Проектите по подпрограмата „Идеен капитал” получават финансиране над средната стойност за Програмата, която е около 8 хил. лв. Причината за това се дължи на предмета на договора и основната цел на проекта. Проекти по тази подпрограма изпълняват дейности свързани със създаване на бази данни и иновационни начини за работа с младите хора. В повечето случаи изпълнението на тези дейности е свързано с използване на нови и по-скъпи технологии или провеждане на проучвания и изследвания. Необходимостта от кадри с висока квалификация за постигане на очакваните резултати от изпълнението на тези проекти е предпоставка, проектите в това направление да се изпълняват изцяло в областните центрове. Те се реализират предимно в големите университетски центрове - София, Пловдив, Варна, Бургас и Благоевград. В тези райони има концентрация на млади хора - потребители на ползите от тези проекти. Същевременно младежите от университетските центрове са квалифицирани и подходящи за формиране на добър специализиран екип за изпълнение на дейностите.

Приоритети на тази подпрограма и изпълнението на проектите в нея са форми на косвена инвестиция и пряка подкрепа в развитието на високо квалифицирани човешки ресурси и млади кадри със специфични умения. Този факт разкрива потенциала на подпрограмата да се използва като позитивна практика за подпомагане на развитието на младите хора и тяхната реализация.

„Младите в действие”

Различни са тенденциите при следващата подпрограма „Младите в действие”. Общият брой на подадените проекти в това направление е само 36. Делът на нефинансираните проекти възлиза на 80%. За целия програмен период на Програмата само 6 организации са получили финансиране по подпрограмата.

„Национални инициативи и кампании”

В рамките на подпрограмата „**Национални инициативи и кампании**” управляващият орган определя темите, по които стартират процедури за набиране на предложения. Националният координатор на програмата формулира целта на отделните кампании, размера на финансовото подпомагане, параметрите и насочеността на проектите. Те се избират според приоритетите в национална младежка политика и данни от проведени проучвания и анализи. В този смисъл подпрограмата е основно средство за провеждане на целенасочена държавна политика в младежката сфера. Тя създава условия за предприемане на спешни и краткосрочни мерки за преодоляване на индикирани проблеми, както и допълнителни възможности за участие на младите хора от цялата страна в различни инициативи, свързани с приоритетите на европейската младежка политика.

Финансирани проекти в Подпрограмата „Национални инициативи и кампании”		
Подпрограмата	2006	2007
Всички различни всички равни	5	7
Обичай себе си за да те обичат и другите	8	15
Младите и местната власт	4	-
Национална младежка мрежа	10	-
Младежки културен диалог	-	17
Общо	27	39

В края на програмния период ДАМС предоставя финансова подкрепа в размер на 60 хил. лв. на 15 организации, които предлагат проекти за отбелязване на „**2008 година – Европейска година на интеркултурния диалог**”. Подпрограмата създава възможности и за тестване на пилотни финансови механизми за стимулиране на младежката активност в различни приоритетни области. През 2006 г. стартират две процедури – “Младите и местната власт” и “Национална Младежка мрежа”, които стимулират сътрудничеството между младежите и публичните власти на местно ниво. През 2007 г. инициативите са обособени като самостоятелни програмни механизми.

Анализът показва, че една от темите, в която организациите най - активно са се включили, е свързана с превенцията на тютюнопушене, алкохол и наркотици. Тази инициатива е реализирана и през двете финансови години и показва най-висока активност от страна на кандидатстващите организации. Подадените проекти по подпрограмата „**Национални инициативи и кампании**” са 34 % от всички разработени предложения по Програмата за младежки дейности. Данните отбелязват сериозна активност от страна на гражданския сектор по темите, предложени от управляващия орган. Този факт подчертава адекватността на избраните приоритети и потребността от изпълнение на дейности с подобна насоченост. Подпрограмата „**Национални инициативи и кампании**” е подходящо средство за формиране на младежка активност в процеса на изпълнение на целите на националната политика за младежта. Препоръчително е при изпълнението на следващи програмни периоди да се запази подпрограмата като гъвкав модел за финансово подпомагане на гражданския сектор.

Програми и дейности на ДАМС, администрирани от Главна дирекция „Спорт за учащи и спорт в свободното време”

- **Програма „Ваканция и спорт”** цели да спомогне формирането на здравословен начин на живот чрез спорт. През 2007 г. по програмата са финансирани 259 проекта на обща стойност 271 585 лв. В дейностите са обхванати 75 хил. ученици в страната и деца, настанени в Домове за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ) и Помощни училища (ПУ). През 2006 г. финансирани проекти са били 133 на брой, а изразходваните средства – 298 хил. лв.
- **Програма „Научи се да плуваш”** е разработена в изпълнение на Националната програма за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България и се

реализира за първи път от ДАМС през 2006 година. Програмата цели популяризиране и развитие на плувния спорт сред децата. През 2007 г. по програмата са финансирани 20 проекта със средства в размер на 190 010 лв. По нея са обучени 3 920 деца на възраст 8-9 години. През 2006 г. финансираните проекти са били 17, а изразходваните средства – 104 000 лв.

- **Програма за организиране и провеждане на спортносъстезателна дейност на деца, настанени в ДДЛРГ** (Домове. Програмата е разработена в изпълнение на Националната програма за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България за периода 2005-2008 г. Целта е подобряване на здравето и физическата дееспособност за формиране на умения и социални качества чрез участие в организиране на спортносъстезателна дейност на децата от ДДЛРГ. За 2007 г. са отпуснати са средства в размер на 98 722 лв., а по дейностите са обхванати 1116 деца.
- **Ученически игри за учениците от общообразователните училища през 2006/2007 г.**, съгласувани със заповед на председателя на ДАМС и утвърдени от министъра на образованието и науката. Те са част от държавната политика за организиране и провеждане на състезания с оглед развитие на индивидуалните способности и дарования на учениците в областта на спорта. Ученическите игри дават възможности за определяне на училищни отбори за участие в Световните ученически игри, организирани от Международната федерация за ученически спорт (ISF). Те са финансирани с 353 000 лв.
- **Ученически игри за ученици с увреден слух, нарушено зрение и с физически увреждания през учебната 2006/2007г.** Те са финансирани с 38 444 лв. В игрите са участвали 554 деца с нарушено зрение и с физически увреждания.
- **Ученическа спортна олимпиада „Глобул старт 2007 г.”** има за цел създаване на състезателни условия за оценяване и подобряването на общото физическо състояние на учениците, създаване на нова възможност за индивидуална спортна изява и укрепване на здравето на учениците в българското училище. По програмата са отпуснати средства в размер на 11 707 лв. и са обхванати над 7000 деца

VI. ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

1. Включване

През 2007 г. Държавната агенция за младежта и спорта продължи да осъществява политиката, насочена към включването на по-голям брой млади хора в живота на гражданското общество и участието им в обществения живот, като осъществи поредица от дейности и инициативи в цялата страна.

През изминалата година приключи **Европейската младежка кампания за разнообразие, човешки права и участие „Всички различни – всички равни”**, координирана на национално ниво от Държавната агенция за младежта и спорта. По кампанията са осъществени 7 проекта на неправителствени организации на обща стойност 29 833.10 лв. Проектите са финансирани по IV Подпрограма на Програмата за младежките дейности 2006 – 2007 „Национални инициативи и кампании”. Дейностите са осъществени от младите хора в партньорство с държавни институции, местните власти, медиите и гражданското общество и са насочени към спазването на човешките права и развитие на демократичното управление, толерантността, равенството пред закона, насърчаване на политиката „със” и „за” младите хора.

Държавната агенция за младежта и спорта в партньорство със студентите от Франкофонския институт за управление и администрация организира Международен ден на франкофонията „Екопак Сноусешън” под мотото „Карай на чисто – планината не е бунище”. Празникът се проведе в Национален парк „Витоша”. С Националната кампания на ДАМС „Бъди активен” са отбелязани Световните дни за младежка активност (20-22 април). Целта бе да се повиши активността на младите хора в страната като им се даде възможност за отправяне на позитивни послания към своите връстници. Най-интересните, находчиви и позитивни младежки послания са публикувани и разпространени в информационните материали на ДАМС.

В същата посока е организираната от Главна дирекция „Политика за младежта” на ДАМС **Трета европейска младежка седмица**, под мотото „Младите хора вземат инициативата”. В

периода 3 -10 юни младежите са взели участие в този конкурс със своите есета на тема „Европа – традиции и многообразие“. Отличени и наградени са седем участника.

През изминалата година Държавната агенция за младежта и спорта отбеляза за първи път **Международния ден на младежта 12 август**. В мащабните прояви, организирани от ДАМС, взеха участие хиляди младежи от цялата страна. Празникът бе честван в столицата и над 20 градове на страната. Във връзка с това бяха изработени и разпространени множество информационни и рекламни материали с цел активизиране на младите хора от регионите на страната.

През изминалата година продължиха успешно и дейностите, насочени към информационното обезпечаване на политиката за младите хора в страната. Вече втора поредна година функционира ефективно **Националната информационна система за младежта** (регистър на младежките организации), която подпомага комуникацията и взаимодействието с неправителствените организации в страната и улеснява обмена на информация между самите младежки организации. Посредством регистъра младите хора имат възможност да търсят и получават информация в реално време, както и да направят обществено достойно действие, по които работят. От тази услуга вече се възползват над 820 потребители, регистрирани в системата. Активните от тях са 241 организации. 137 от тях са неправителствени организации, работещи с млади хора, 45 са младежки организации, а 28 са фондации. В системата са регистрирани още 4 клуба, 8 читалища и 8 асоциации.

През 2007 г. Главна дирекция „Политика за младежта“ на ДАМС подготви за издаване и **Младежки пътеводител** с актуална справочна информация в услуга на младите хора от цялата страна. Той представя областните градове на страната и практическите възможности за оползотворяване на свободното време на младите хора там. Тук трябва да се отбележи и обособяването на **Национален център за младежка информация към Главна дирекция „Политика за младежта“** на ДАМС, като неформално звено, което обслужва младите хора от цялата страна. Центърът предоставя информация и консултации относно изготвяне на проекти по младежките програми, популяризира инициативи и дейности, насочени към младите хора в страната, разпространява информационни и рекламни материали и т.н.

През 2007 г. Държавната агенция за младежта и спорта стана домакин на превърналия се вече в традиция **III Национален форум „Българска младеж“**, който се проведе на 18-19 октомври в София. **Младите хора, представители на над 150 неправителствени организации в страната, изготвиха специална декларация, в която правителството на Република България се призовава да формулира дългосрочна визия за развитието на младите хора, като разработи и внесе в Народното събрание Национална стратегия за развитие на младежта 2008-2013 г.** Документите от най-големия младежки форум в страната бяха връчени на министър-председателя Сергей Станишев, под чийто патронаж се проведе инициативата. В края на форума бе приет и Апел за насърчаване на младежкото доброволчество в България. Документът бе внесен в Държавната агенция за младежта и спорта, Министерския съвет и др. държавни институции.

В рамките на българското председателство на Централноевропейската инициатива Държавната агенция за младежта и спорта стана домакин на **Седмия младежки форум на ЦЕИ** под надслов „Развитие и изпълнение на младежката политика на европейско, регионално, национално и местно ниво“. Конференцията събра представители от страните членки на ЦЕИ, гости от държави членки на ЕС, както и представители на младежки организации в страната. Участниците във форума приеха декларация, в която приканват правителствените ръководители на **страните членки на ЦЕИ да улеснят разработването на местни и регионални стратегии като част от бъдещето изпълнение на Европейския пакт за младежта, да изведат на преден план младежките проблеми в програмите за национални реформи и ключовите политики, които да влияят върху качеството на живот на младите хора.**

2. Сдружаване и представителност

Една от най-важните стъпки, предприети от ДАМС в посока на сдружаването и представителността на младежките неправителствени организации, е подготовеният **проект на Закон за развитие на младежта**. През 2007 г. той бе изготвен в окончателния си вариант и

подложен на широка дискусия с голям брой неправителствени организации в страната, държавни институции, органи за местно самоуправление, младежки политически организации, сдружения и т.н. Законопроектът, изготвен от ДАМС, бе подкрепен и от участниците в Третия Национален форум „Българска младеж“. Проектозаконът цели да насърчи самоорганизирането на младите хора като **регламентира механизмите за изграждане и структуриране на младежкото представителство**. Регламентира се правният статут на общинските младежки съвети, младежките областни съвети и националния младежки съвет, определя се рамката на взаимоотношенията им с държавните и общинските органи, създават се и механизми за публичното им подпомагане, както и нормативни ограничения като надеждни гаранции за обществения интерес. Чрез младежките съвети (възникващи в резултат на самоуправлението и децентрализацията на държавата) се създава връзка между териториалното и отрасловото младежко самоуправление. Това ще е основа на гражданското общество, тъй като не само прехвърля функции върху недържавни структури, а и предоставя права за участие в управлението и самостоятелна отговорност на местно, областно и национално ниво.

По този начин, посредством младежките съвети, мобилната младежка общност може по-лесно да се приобщава към нови социални практики в търсене на ефективни решения на своите проблеми. Проектозаконът предлага **нов модел на финансиране на националната младежка политика** чрез републиканския бюджет, общинските бюджети, национални и международни програми, дарения, както и чрез средства от фонд „Развитие на младежта в България“. Чрез фонда ще се осигурява програмно финансиране на мерки, предвидени в Националната стратегия за младежта и Националния план за младежта. За по-ефективна координация на националната младежка политика в управлението на фонда се предвижда да участват както представители на Държавната агенция за младежта и спорта, така и представители на Държавната агенция за закрила на детето, Националния младежки съвет и Националното сдружение на общините в Република България. Законопроектът за развитие на младежта ясно дефинира правомощията на органите на централната власт, областните администрации, органите на местното самоуправление и предвижда ефективни механизми за координация при взаимодействието им при управлението на политиката за младите хора на национално, областно и местно ниво. Предвидената структура на управление е насочена към **интеграцията на политиките за децата и младежите** и ефективни публично частни партньорства. Тук трябва да подчертаем, че в голяма степен планирането и управлението на политиките за младежта е децентрализирано на областно и общинско ниво, като са гарантирани механизми за хоризонтална и вертикална координация при изпълнението на Националната стратегия за младежта, която ще се приема от Народното събрание заедно с Годишния доклад за младежта. В проектозакона се предвижда задължение на държавата и общините да подпомагат и насърчават изграждането и поддържането на материалната база за услуги за деца и младежи, които са от общинско значение. По този начин за първи път след 1989 година се създават нормативни гаранции за **запазването и развитието на младежките домове** като традиционна българска младежка инфраструктура.

Специално място в проектозакона е отделено на **насърчаването на младежкото доброволчество** като основна форма на участие на младите хора на възраст от 14 до 29 години. В нормативния акт се дава определение на понятието доброволец и доброволческа дейност, очертават се рамките на краткосрочните и дългосрочните доброволчески дейности, както и изискванията към организациите, организиращи доброволческа дейност. Предвидено е създаването на Национален регистър на доброволческите организации към Председателя на Държавната агенция за младежта и спорта. При вписването си доброволческите организации трябва да представят доказателства за въведени добри практики за управление на доброволци, отговарящи на национални стандарти, които ще бъдат разписани в отделна наредба и ще се приемат от Министерски съвет. От страна на ДАМС са предприети необходимите действия и стъпки за ратифициране на Европейската конвенция за насърчаване на транснационалната дългосрочна доброволческа служба за младежи на Съвета на Европа. Транснационалните доброволчески дейности са инструмент за постигане на важни цели в областта на младежката политика в Европейския съюз – младежка мобилност, неформално образование, образование през целия живот, активно гражданско участие, равни възможности, межкултурен диалог, създаване на Европа на многообразието, подкрепа на неправителствения сектор и др. Тези дейности са важен фактор за развитието на социалната интеграция и личностните качества на младежите, инструмент за борба с предразсъдъците и предоставят равен достъп за младите хора. Те са акцент на младежката политика на правителството на Република България. Насърчаването на участието на младите хора в

доброволческите дейности, са част от мерките, които ще доведат до високоефективна политика за младите хора в страната.

3. Участие в процеса на взимане на решения

Пълноценното участие в живота на местната общност е гаранция за ефективна социална интеграция и личностна реализация на младите хора. Чрез обсъждането на проблемите и предприемането на съответни действия съвместно с младите хора, а не просто за тях, представителите на местните власти им помагат да станат пълноценни граждани на своята община. Това допринася за формирането на европейски децентрализиран модел за участието на младите хора в обществения живот у нас. Една от стъпките в тази посока е приемането на **Ревизираната харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите**. До 2005 г. документът бе приет в общините Габрово, Варна, Силистра, Тутракан, Момчилград, София, Бургас, Смолян и др. През 2006 г. Ревизираната харта се прие от редица общини в страната – Никопол (област Плевен), Антоново (област Търговище), Омуртаг (област Търговище), община Крумовград (област Кърджали), община Ардино (област Кърджали), община Харманли (област Хасково), община Калояново (област Пловдив), община Лъки (област Пловдив), община Първомай (област Пловдив) и община Съединение (област Пловдив). През 2007 г. Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите е приета в община Кърджали, община Ситово, (област Силистра) община Алфатар (област Силистра), община Дулово (област Силистра), община Главиница (област Силистра), община Исперих (област Разград), община Лозница (област Разград), община Самуил (област Разград), община Завет (област Разград), Плевен, община Долна Митрополия (област Плевен), община Белене (област Плевен), община Златоград (област Смолян) и др.

Въз основа на принципите на Ревизираната харта Държавната агенция за младежта и спорта разработи и реализира **дейност „Младежко развитие 2007”**, която се реализира успешно през 2007 г. с активната подкрепа на българските общини. *Основната цел на дейност „Младежко развитие” е консолидирането на младежката общност в страната. Тя е израз на правителствената политика за изграждане и укрепване капацитета на младежките организации и подпомага разрешаването на конкретните проблеми на младите хора на местно и регионално ниво.* Проектите акцентират върху сътрудничеството и подобряването на условията за взаимодействие с общинската или областната администрация. През 2007 г. по дейност „Младежко развитие” бяха финансирани общо 12 проекта на младежки организации на обща стойност 33 578 лв.

Дейност „Младежко развитие – 2007 ” финансира проекти в **три основни направления: „Младите хора и местната власт”, „Неформално обучение на младежки лидери” и „Доброволчески инициативи в обществена полза”**. Проектите бяха разглеждани на два етапа – от самите организации на местно ниво и от експертна комисия на Държавната агенция за младежта и спорта. Този нов подход спомага за сътрудничеството между самите младежки организации от една страна, и от друга, обединява младите хора за разрешаване на проблемите им и задоволяване на потребностите в съответното населено място. Най-голяма част от кандидатствалите проекти са по направление „Младите и местната власт”. Това показва от една страна активността и усилията на младите хора да отстояват правата си на активни участници в процеса на вземане на решения, и от друга – готовността на местните власти да работят със и за младите, което води до оптимизиране процеса на сътрудничество помежду им.

В периода 28-29 ноември се проведе **Първа Национална среща „Младежко развитие 2007”**, на която бяха отчетени резултатите от дейността през годината и бяха представени добри практики относно финансираните проекти. На срещата бяха отчетени и резултатите от работата по Споразумението между ДАМС и НСРОБ за сътрудничество в областта на младежките дейности и спорта. Форумът прие Обръщение към местните власти в подкрепа на Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите и децентрализация на младежката политика.

Сътрудничеството между младите и местните власти се реализира успешно и намира все повече практически решения в редица населени места в страната. Като пример за добра практика в тази насока можем да посочим община Варна и по-конкретно изградения **Младежки форум за партньорство с местната власт**. Форумът функционира като неформално,

доброволно обединение на младежки, неправителствени организации, институции и физически лица, работещи по младежки проблеми, въз основа на споразумение, подписано с кмета на община Варна. Представителният орган на форума е консултативният младежки съвет, който включва представители на всички организации, членуващи във форума при спазване на изискванията за равнопоставеност и обхват. Председателството на консултативния съвет се осъществява от кмета на община Варна. Дейността на консултативния младежки съвет се основава на принципите на Ревизираната харта като потвърждение на желанието на младите за двустранен диалог и ефективно партньорство с местната власт.

За втора поредна година Младежният форум за партньорство с местната власт е реализирал изцяло годишната си програма, която включва множество дейности и инициативи, насочени към организиране на свободното време на младите хора, неформално образование относно възможности за личностна и професионална реализация на младите варненци, както и възможностите за финансиране и съфинансиране на партньорски проекти по различни младежки програми. Обсъдени са въпроси, свързани с ролята на младите хора при формиране на местната политика в общината, реализацията на младежкото представителство в постоянните комисии към общинския съвет и т.н.

През 2007 г. Младежният форум за партньорство с местната власт е организирал общо 14 работни срещи. По инициатива на обединението са реализирани и обучителни семинари и тренинги за доброволчеството, подготовката и управлението на проекти, развитие на комуникативните способности, работа в екип, екологично образование и възпитание и др. Като илюстрация за резултатите в посока на консолидиране и повишаване на мотивацията на младежката общност за по-широко включване в дейността на форума можем да посочим увеличаването на броя на организациите, присъединили се към форума. През 2007 г. споразумение за включване в състава на Младежния форум за партньорство с местната власт са подписали нови 76 организации. (През 2005 г. те са 62, а през 2006 г. – 71 организации).

През последните години се очертава тенденция за активизиране на общинските политики за младежта в страната. В част от българските общини се открояват добри модели за работа с младите хора, както и диференциране на средства за младежки дейности в общинските планове и стратегии за развитие. Като примери за добри практики можем да посочим както големи общини като Варна, Бургас, София, Русе, Велико Търново, Стара Загора, Сливен, Търговище и др. (където и младежката общност е по-многобройна), така и по-малки общини. В тази връзка е необходимо да посочим, че именно взаимодействието между младите хора и местните власти в по-малките населени места е важен фактор, както за насърчаването на младежката активност, така и за решаването на специфичните за района младежки проблеми, и по-конкретно - създаване на условия за реализация на младите хора в родните си градове и страната. Като положителни примери в това отношение можем да посочим община Казанлък, община Марица, област Пловдив, (в която са заделени 20 хил. лв. за младежки дейности за 2007 г., а планираните средства за 2008 г. са 35 хил. лв.), община Раковски, (област Пловдив), община Лозница(област Разград), община Исперих (област Разград), община Стралджа (област Ямбол), община Омуртаг (област Търговище), община Свиленград и община Тополовград(област Хасково), община Попово (област Търговище), община Тутракан(област Силистра) и др. средни и по-малки общини в страната. Във все повече общини расте и броят на младите хора, избрани за общински съветници, както и на тези, участващи в различни общински комисии. Всичко това е от изключителна важност за провеждането на ефективни секторни политики и участието на младите хора в процеса на вземане на решения

VII. РИСКОВО И ДЕВИАНТНО ПОВЕДЕНИЕ

Подрастващите и младите в страната все по-често са изложени на риск от трафициране, склоняване към проституция, зависимости от алкохол, тютюнопушене и наркотични вещества. Дори след като България бе приета през 2007 година за държава-членка на ЕС, каналите за трафик на хора (в това число млади момичета и момчета), трафикът на наркотици и нелегалната проституция са един от големите проблеми за обществото ни. Рисковото поведение на младите хора дава препратка към различните видове зависимости, престъпления, асоциално поведение и отношението им към реда и законите в страната.

Министерството на правосъдието предоставя следните данни за лицата между 18 и 35 г., които през 2007 г. са постъпили в затворите, поправителните домове или са осъдените на пробация

(към дата 01. 04. 2008 г) :

- 6 044 младежи са с действаща присъда “пробация”;
- 178 младежи са лишени от свобода и се намират в затворите на страната, в качеството си на “обвиняеми”;
- 394 младежи са лишени от свобода и се намират в затвора в качеството си на “подсъдими”;
- 5 335 младежи са лишени от свобода и се намират в затворите в качеството си на “осъдени”.

Дейности и инициативи насочени към младите хора и реализирани с тяхно участие.

През 2007 г. Държавната агенция за младежта и спорта реализира кампанията „Обичай себе си, за да те обичат и другите”, която има превантивно информационен характер и е ориентирана към подрастващи и младежи от цялата страна. Конкретният акцент на кампанията е поставен върху борбата срещу зависимостите - алкохол, тютюнопушене и психоактивни вещества. Основните ѝ задачи са свързани с насърчаване на неформалното образование сред младите хора, на грижата за здравословния им начин на живот и превенция на рисково поведение. Дейностите по кампанията се реализираха от подрастващи и младежи на възраст от 16 до 35 г.

В посока на реинтеграцията и рехабилитацията на млади хора със зависимости работи Националният център по наркомании. Той участва във финансирането на дневни центрове за социална рехабилитация и реинтеграция на зависими млади хора и техните близки – дневен център „Солидарност”, сдружение „Пеперуда”, „АГП СМП – Център за психично здраве” ЕООД – гр. Варна и Институт за екология на мисленето – гр. София.

През изминалата година Национална служба „Полиция” към Министерство на вътрешните работи организира в София ***Национален ден на превенцията под надслов „Всички заедно за едно по-сигурно бъдеще”***. С участието на Национален център по наркомании се реализира и международния проект Лятна кампания „Доброволци срещу наркоманиите в действие” (реализиран във Варна и Констанца). Националният център по наркомании изготви и интерактивна карта, която дава информация за основните дейности на превантивно – информационните центрове.

Продължи дейността на полицейските служители и по ***Националната програма “Работа на полицията в училищата”***, както и по приетата през 2004 г. ***първа Национална стратегия за борба с наркотиците***. Разработени са модули, които присъстват в програмите на всички видове училища, детски градини, домове за отглеждане и възпитание на деца, лишени от родителски грижи, възпитателни училища - интернати, социално педагогически интернати и поправителни домове. Модулите включват проблематика, свързана с противодействието на престъпления, извършвани спрямо и от подрастващи, в следните организационни форми:

- ***“Азбука на безопасността”*** - провежда се в детските градини, като чрез темите “Опасни непознати” и “Сам в къщи” се цели формиране у подрастващите на нагласи и поведенчески модели, пряко свързани с превенция на сексуалното насилие и сексуалната експлоатация;

- ***“Детска полицейска академия”*** - целяща формиране на ценностно отношение към закона, както и законосъобразно поведение с включени теми свързани с проблемите относно хулиганството, наркотиците, кражбите, пътната безопасност, личната безопасност, сексуалното насилие, трафика и сексуалната експлоатация, правата и отговорностите на подрастващите (“Как да се предпазим от престъпление”, “Силни без насилие” и др.);

- ***“Работа на полицията в училищата”*** - Реализиран е пилотен проект “Работа на полицията в училищата”, страни по който са Градското управление на полицията Гуен-Уелс, НОУ-ХАУ Фонда на Британското посолство в България и българските МВР и МОН. Целите, заложили в програмата са: генерална превенция по отношение на децата в училищна възраст; изграждане на модели за безопасно поведение у подрастващите; издигане авторитета на полицията в обществото; създаване на положително отношение към полицията и нейната дейност у децата и запознаване на учениците с първоначални елементарни правни понятия, съобразено възрастта им.

В изпълнение на дейностите по договор между МВР и Националния съюз за безопасност и охрана (НСБО) е проведена ***Национална кампания под надслов „Заедно за сигурността на***

децата на България". Полицейски служители взеха участие в Националния форум „Да опазим децата на България”, проведен от НСБО. Дейността за 2007 г. приключи с национална конференция в София, с участието на МВР, НСБО и множество институции и неправителствени организации. През 2007 г. Главна дирекция „Противодействие на престъпността, охрана на обществения ред и превенция” (ГД „ППООРП”) и неправителствената организация Алфа клуб, работеща на територията на гр. София и няколко други градове в страната, се реализира съвместен проект „Да оцелееш”. През учебната 2006/2007 г. са проведени мероприятия по проекта в учебни заведения, намиращи се на територията на ОДП Ямбол, ОДП София и Столична дирекция „Полиция”, където инспекторите на детска педагогическа стая в рамките на национална програма „Работа на полицията в училищата” изнасят уроци съвместно с представители на Алфа клуб. В началото на месец юни 2007 г. в София е проведен обучителен семинар за журналисти от отделите „Криминален” и „Общество” от 20 печатни и електронни медии. Семинарът е насочен към ваканциите и проблемите на детската безопасност и цели с помощта на медиите, родителите да бъдат информирани за разпознаване на насилието, както и за повишаване на обществената чувствителност и разбиране по проблемите, свързани с престъпленията срещу деца. На семинара е представена изготвената брошура „Безопасна ваканция”, съдържаща съвети към децата и родителите им.

В изпълнение на програма и план на МВР за превенция на престъпността сред подрастващите са организирани и инициативи по безопасността на децата и юношите - отпечатване на илюстрирани тестове и провеждане на национална викторина сред учащите се, рисуване на транспаранти по инициативата „Послания в цветовете”, подготовка на специализирани печатни издания, Национален конкурс за „Детска рисунка” по безопасността на движението и др.

През 2007 г. се реализираха и национални кампании и акции за пътна безопасност под надслов „Светлина”, „Абитуриенти”, „Ваканция! Да пазим живота на децата на пътя!”, „Децата тръгват на училище! Да ги пазим на пътя!”, „Обади се като стигнеш!”, „Безопасност за деца на път!” Продължи и доброто сътрудничество между МВР и Мисията на Международната Организация по Миграция в Република България чрез насочване на общественото внимание към проблемите в тази област - сексуалната експлоатация на деца, трафика на хора, характерните рискове на които са изложени мигрантите и т.н.

През изминалата година в свободното време на подрастващите са провеждани инициативи на **Младежките противопожарни отряди** (МПО) „Млад огнеборец” като форма за повишаване противопожарната им култура. Това се осъществява най-вече чрез провеждане на теоретични и практически занятия, тренировъчна и спортносъстезателна дейност (провеждане на състезания на районно, областно и национално ниво между отборите на МПО „Млад огнеборец”). За провеждането на не малка част от осъществените превантивни дейности с противопожарна насоченост Държавната агенция за младежта и спорта, чрез Българската федерация за пожароприложен спорт се явява финансиращ орган и партньор на НСПБЗН – МВР.

През учебната 2007/2008 г. **младежки противопожарни отряди функционират в 659 училища**. В момента младежките отряди са 674, в тях членуват 9034 младежи (както момчета, така и момичета). През пролетната ученическа ваканция на 2007 г. членовете на МПО „Млад огнеборец” са участвали в информационно – разяснителни кампании сред населението за разясняване на мерките за пожарна безопасност и в акции за облагородяване на околната среда.

През цялата 2007 г. продължава реализацията на **проект „Детска полицейска академия”** на дирекция „Пресцентър и връзки с обществеността” (ДПВО) на МВР. Проектът стартира през 2002 г. в Хасково и Стара Загора с подкрепата на Европейската инициатива за демокрация и човешки права. Към края на 2007 г. са създадени структури в 20 области в страната, обхванати над 140 училища и детски заведения с приблизителен брой постоянни участници - 5500 на възраст от 5 до 14 години. Основна цел на проекта е да се формират и развият у подрастващите позитивни нагласи за екипност и взаимопомощ, гражданска ангажираност и доверие в правозащитните органи, придобиване на знания и умения за недопускане на противообществени прояви, за предпазване от насилие и агресия. Всичко това стои в основата на различните форми на обучение, съобразени с възрастта и възможностите на различните групи. Основни форми за реализация на детската академия са учебни часове, семинари, конкурси, състезания и т.н.. Проектът е реализиран с активното участие на служители от полицията и със съдействието на държавните и обществените организации и органите за местно самоуправление.

През 2007 г. се реализират и Регионални проекти на служителите на ДПВО - МВР по линия на противодействието на разпространението и употребата на наркотици, на агресията и насилието и закононарушенията, трафика на хора, безопасност и култура на движението, противопожарна безопасност. В рамките на тези проекти са провеждани различни по формат и съдържание прояви с приблизително 20 000 ученици от средния и горен курс на училищата, социалните заведения за деца, лишени от родителски грижи и в неравностойно социално положение, както и с деца от ромския етнос. Проведени са множество самостоятелни Информационни инициативи на ДПВО и съвместни такива с държавни и общински структури, неправителствени организации, обществени организации, граждани, творчески и младежки обединения с цел превенция и за разясняване и утвърждаване на интегрирания модел "Полицията в близост до обществото". В резултат на сътрудничеството на ДПВО и Фондация "Антидрога" в рамките на Проект "Антидрога" са проведени над 50 информационни кампании в столичните училища обхващащи над 3000 ученици от различни възрастови категории. Продължи и ще продължава дейността на министерството за полагане на грижи спрямо 130 деца на загиналите служители на МВР и пострадали при изпълнение на служебния дълг.

Загрижеността на обществото по проблемите на младите хора, разбирани като превенция срещу зависимостите, съхранение на сигурността и спазването на реда, толерантност в отношенията, насърчаване на гражданската активност, грамотността и качеството на образованието, личи от нарасналата активност на институциите. Само през 2007 г. в **Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел** за обществено полезна дейност към Министерство на правосъдието са регистрирани 50 сдружения и 20 фондации, чиито цели и предмет на дейност включват младежки инициативи в основни области:

- развитие на перспективи за социална и професионална реализация пред младите хора;
- популяризиране на правата на младите хора и предоставяне на образователна, юридическа и социална помощ;
- насърчаване на самоинициативата на младите хора и участието им в диалога за повишаване качеството на образователната система и подготовката на квалифицирани кадри;
- развитие и популяризиране на физическото възпитание и спорта сред младите хора и организирането им чрез школи и курсове за практикуване на различни видове спорт;

Реализирани са следните дейности и програми:

- Програми за работа с млади правонарушители;
- Програми за подготовка за живот на свобода;
- Краткосрочни и дългосрочни програми за работа със зависими от алкохол, наркотични вещества и пр.;
- Програми за ограмотяване;
- Спортни дейности, спартакиади и турнири;

По отношение на осъдените на пробация са реализирани следните дейности и програми:

- Спортни активности;
- Курсове за професионална квалификация;
- Програми за обществено въздействие (развиващи и корекционни)

С помощта на Интерактивната карта на ОбСНВ и Превантивно – информационните центрове в страната (на интернет страницата на НЦН) се улеснява достъпа до превантивни и лечебни програми и възможностите за контакт на местно ниво.

При реализиране на националната програма „Работа на полицията в училищата“ през изминалата учебна 2006/2007 година 232 инспектори на детска педагогическа стая и над 400 други полицейски служители, са изнесли 8422 лекции в 1395 училища в цялата страна. Полицейските служители са провели лекции и беседи в 6425 паралелки от I до XI клас. С проведените превантивни мероприятия по програмата, като уроци на тема противодействие на наркоразпространението и наркоупотребата, са изпълнени и цели и задачи по Национална стратегия за борба с наркотиците 2004 – 2008 г. и плана за действие по нея.

През изминалата година е осъществена и процедура по присъединяване на Република България към **Конвенцията за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие**, приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 12 юли 2007 г. и открита за подписване на 25 и 26 октомври 2007 г. по време на 28 – та Конвенция на европейските министри на правосъдието. Република България е подписала Конвенцията на 25 октомври 2007 г. Предстои нейно ратифициране.

Въз основа на получените данни в ДАМС към момента на изготвяне на настоящия доклад не можем да направим заключение относно структурата, динамиката и тенденциите на

престъпленията, извършени от малолетни и непълнолетни, както и на престъпленията, извършени срещу тях. Съдейки по всекидневния информационен поток, това е болезнена тема, която тепърва очаква по-категорични мерки и цялостна координирана политика на всички институции.

Законодателни и институционални инициативи, касаещи младите хора.

Към Министерство на вътрешните работи е разработен **проект за изменение и допълнение на Наредба № I-51** от 2001 г. за условията и реда за предоставяне на полицейска закрила на детето, който е съгласуван с институциите, имащи отношение към закрилата на детето. Предстои утвърждаване на проекта. Също така през 2007 г. е осъществено участие на служители от МВР в разработването на приетите през същата година Национална програма за закрила на детето за 2007 г., Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г. и Национална стратегия за опазване живота и здравето на децата в пътното движение (2007 - 2010 г.). Изготвени са **„Практически препоръки“** към участниците в движението за избягване на рисковите фактори за пътнотранспортни произшествия през пролетно летния и есенно зимния период, за опазване на децата и юношите, за сигурността на абитуриентите, както и препоръки за безопасност при движение по коледните и новогодишните празници. През 2007 г. се доусъвършенства изработеният от междуведомствена работна група към Министерство на правосъдието проект на нов Семейен кодекс. Необходимостта от нов кодекс се обуславя от коренните промени в обществено - икономическите и социалните отношения поради съществената промяна на отношението към брака и семейството. Частната собственост, свободната стопанска инициатива, свободата на сдружаване, признатите основни права на гражданите, мобилността и свободата на личен живот изискват уреждане по нов начин на класическите институти на семейното право. Осъвременени се института на брака чрез въвеждане на брачното споразумение, въведе се института на фактическото съжителство. Подобри се регламентацията на закрилата на детето при развод. Усъвършенства се и редът за осиновяване.

VIII. ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗМЕРЕНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА МЛАДЕЖ

2007 г. бе първата година на ефективното членство на Република България в Европейския съюз (ЕС). Ръководството на политиките на европейско равнище, включително и за младежките измерения се осъществява от т.н. “тройка”. Тази всекидневна дума се превърна в термин за означаване на временния работен орган, създаден от трите страни председателстващи за 6 месеца съюза, за провеждане на приемственост в политиката в рамките на 18 месеца. В поправката в процедурните правила на Съвета на ЕС се посочва, че „на всеки 18 месеца трите председателства, съвместно с Европейската комисия и след извършване на подходящи консултации, ще изготвят проект на програма за дейностите на Съвета за съответния период”. Първата осемнадесетмесечна работна програма включва политиките, осъществявани последователно от германското, португалското и словенското председателство, което макар да обхваща първото шестмесечие на 2008 г., е неразривно свързано с инициативите през 2007 г. Трите държави представиха отделна съвместна програма за младежката политика на ЕС. Основният акцент в програмата бе **социална и професионална интеграция на младите хора**. Председателството в екип даде възможност за по-голяма **последователност, публичност и ефективност** в работата на Съвета като един от най-важните органи на ЕС и подпомогна сътрудничеството в областта на младежката политика между страните членки. Република България взе активно участие в работните групи и даде своя принос за формулирането и осъществяването на младежката политика в европейски план.

Германия, Португалия и Словения насочиха вниманието си към интеграцията на младите хора на пазара на труда и в обществото като цяло, тъй като това е въпрос, който оказва влияние върху всички млади хора в Европа. Темата е определена в резултат на тревожните статистически данни, посочващи ранното напускане на училище, високата безработица и заплашващата бедност на много места в Европа

1. Основни приоритети при председателството на Германия (януари – юни 2007 г.)

Германското председателство на ЕС съсредоточи усилията си върху равните възможности и социално участие за всички млади хора.

Проведени бяха две срещи на Съвета (на 16 февруари и на 25 май 2007), които доведоха до приемане на:

- Основни послания към пролетния Европейски Съвет във връзка с по-нататъшното изпълнение на Европейския младежки пакт
- Резолюция на Съвета от 25 май 2007г. „Създаване на равни възможности за всички млади хора – пълноценно участие в обществото”.

Европейският съюз обяви 2007г. за година на равните възможности. В тази връзка немското председателство изтъкна значението на равните възможности за децата и младите хора.

На срещата на директорите, отговарящи за младежта (Кьолн, 13-17 април 2007) представителите на 27 страни членки обединиха усилията за разработване на **План за действие във връзка с „равните възможности и социалното участие за всички деца и младежи”**. Председателстващият екип насочи основно вниманието върху напредването на младежката политика, тя трябва да става все по-ефективна и понятна, да бъде последователна и по-публична. В тази връзка немското председателство следва 4 принципа: публичност, приемственост, последователност, ефективност.

2. Основни приоритети при председателство на Португалия (юли – декември 2007 г.)

През второто полугодие на 2007 г. в областта на младежката политика Португалия взе предвид **изпълнението на Европейския младежки пакт във връзка със социалната и професионална интеграция на младите хора и работи по тези въпроси, на база на приоритетите предприемачество и доброволчески дейности.**

Насърчаването на предприемачеството е един от стълбовете в Лисабонската стратегия и основен елемент в Европейския младежки пакт.

За да се реши основният проблем със заетостта, трябваше да се приемат ефективни инструменти за признаване на социалната и хуманна стойност на доброволчеството и приемане от Европейската Комисия на общи цели за доброволческите услуги.

На заседанието на Съвета по образование, младеж и култура през ноември 2007г. бяха приети следните документи:

- Резолюция на Съвета и на представителите на правителствата на държавите членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно реализиране на общи цели за доброволчески дейности на младите хора
- Заключение на Съвета и на представителите на правителствата на държавите членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно прилагането на хоризонтален подход в младежката политика с цел да се даде възможност на младите хора да реализират своя потенциал и да участват активно в обществения живот.

Първият документ показва, че доброволческите дейности играят важна роля за овластяване на младите хора, което води до тяхното по-активно социално участие, включване и сближаване, до сътрудничество между поколенията, развитие на техния творчески и предприемачески дух, в частност по отношение на младите хора с ограничени възможности. Съветът прикани страните членки да създадат национални стратегии или да интегрират доброволческите дейности на младите хора, както и да разработят програми в сътрудничество със заинтересованите участници. Във втория документ (Заключенията) бе поставен акцент основно в три насоки:

- Във връзка с активното участие на младежта държавите членки трябва да продължат прилагането на структурния диалог с младите хора.
- С цел да се засили партньорството с младите хора, Съветът приканва Комисията да подчертае значението на структурния диалог с младите хора на всички нива.
- Относно подобрените възможности за заетост се признава значението на качествено образование от ранен етап, последвано от обучение през целия живот. Подчертава се, че системите за образование трябва да отговарят на нуждите на пазара на труда. Страните членки се приканват да използват фондовете на ЕС, в частност Европейския социален фонд, Европейския фонд за регионално развитие и други фондове и програми на ЕС, с които да се подпомага прехода на младите хора от образование към започване на работа.

3. Основни приоритети при председателство на Словения (януари – юни 2008 г.)

По време на председателството вниманието е насочено основно върху търсенето на най-добрите съвместни решения. Една от най-важните цели е да се засили рамката на съществуващото европейско сътрудничество в областта на младежта и в частност по отношение на въпроси, свързани с Европейския младежки пакт и развитието на младежката политика във всички сфери,

които я засягат. На база на националните доклади за изпълнението на Лисабонската стратегия е необходимо първо да се направи оценка на това дали младежкото измерение е било включено в достатъчна степен.

В последната част от осемнадесетмесечната програма на “тройката” Словения приоритетно насочва вниманието към младите хора с ограничени възможности. Словенското председателство постави като втори приоритет межкултурния диалог, който по време на Европейската година на межкултурния диалог (2008 год.) е от основно значение не само за младите хора, а изобщо за европейското общество

Третият приоритет за Словения е да продължи обсъждането на бъдещето на младежката политика в Европа чрез структурен диалог, което беше иницирано по време на австрийското председателство.

След обсъждане и приемане на оценъчен доклад за изпълнението на програма „Младеж” (в периода 2000 – 2006г.), придобитият опит ще става основна тема на обсъждане, като по този начин се прави допълнителен принос за оптимизиране на ефективността на програма „Младежта в действие 2007 – 2013 год.”.

Европейски документи за осъществяване на младежка политика

Република България даде своя принос за развитие на младежката политика чрез активно участие в представените европейски инициативи. Обсъдените документи и изложените в тях пожелания се прилагат в нашата страна. Европейският съюз не провежда единна младежка политика, тъй като областта не е регулирана на общоевропейско равнище. Инициативите в младежката сфера се реализират чрез европейската средносрочна програма *Младежта в действие* (2007-2013 г.), създадена с решение № 1719/2006/ЕС на Европейския парламент и Съвета от месец ноември 2005 г. Документът очертава следните общи цели на програмата:

- да насърчава активното гражданство на младите хора като цяло и в частност тяхното европейско гражданство;
- да развива солидарността и да насърчава толерантността сред младите хора, особено, за да усилва социалната кохезия в ЕС;
- да поощрява взаимното разбирателство между младите хора в различни държави;
- да допринася за развитието на качеството на системите за подпомагане на младежките дейности и възможностите на гражданските обществени организации в младежката сфера;
- да насърчава европейското сътрудничество в младежката сфера.

През 2007 год. българското правителство създаде с постановление № 99 ново структурно звено – **Национален център «Европейски младежки програми и инициативи»**, което изпълнява функциите на Национална агенция за програмата „Младежта в действие 2007 – 2013 год.”. През изминалата година по програмата са отпуснати 1 386 275 евро, като са финансирани **107** проекта на обща стойност **1 127 904 евро** (81.36% от общо отпуснатата сума за проекти за 2007г.), от които:

Дейност	Подадени проекти	Одобрени проекти	Усвоени средства (в евро)
Дейност 1.1 – Международен младежки обмен	60	34	466530
Дейност 1.2. – Младежки инициативи	81	40	161887
Дейност 1.3. – Проекти за демократично гражданство	7	2	35113
Дейност 2 – Европейска доброволческа служба	24	18	236929
Дейност 3.1.1 – Младежки обмени със съседни на ЕС страни	8	5	99660
Дейност 3.1.2 – Обучение и работа в мрежа със съседни на ЕС страни	1	1	91285
Дейност 4.3 – Младежки работници и поддържащи дейности	10	5	36500
Дейност 5.1 – Среци на млади хора и отговорници за младежката политика	1	1	36500

Основни международни прояви в областта на младежката политика на Република България

В периода 21-24 ноември 2007г. в София се проведе **VII Младежки форум на ЦЕИ, в рамките на Българското председателство на Централно европейската инициатива**. Форумът беше на тема “Формиране и изпълнение на младежката политика на европейско, регионално, национално и местно ниво. Участваха 94 младежи от 19 страни – членки на ЦЕИ и ЕС – представители на държавни институции, работещи в сферата на младежта, представители на местните власти, младежки центрове и национални младежки агенции, представители на младежки НПО.

Основните цели на форума бяха да се представят националните, регионалните и местни младежки политики в страните-членки на ЦЕИ, да се обмени опит в областта на регионалната и местна младежка дейност в различните региони в Европа, да се създаде по-тясно сътрудничество сред страните от ЦЕИ.

Участниците в Младежкия форум на ЦЕИ изготвиха декларация, която беше връчена на правителствените ръководители на Централноевропейската инициатива. С декларацията си младите хора набелязват основните аспекти във формирането и разработването на младежката политика на европейско, национално, регионално и местно ниво, на които правителствените ръководители, трябва да обърнат особено внимание, като по този начин задълбочават структурния диалог с младите хора.

Глава втора ПРОМЕНЕТЕ В ЖИВОТА НА МЛАДЕЖТА ПРЕЗ 2007 ГОДИНА

Данните за промените в живота и статуса на българската младеж са осигурени от специално провеждащото се лонгитудинално изследване на социологическа агенция „Медиана“¹⁰. Особена ценност на представяната картина е във възможността за наблюдаване на промените и очертаване на тенденции, осигурена въз основа на идентичност на методиката и натрупване на база данни от неколкото издание на това проучване през последните няколко години.

Неминуемо е анализът на данните да е повлиян от интерпретацията на авторите на изследването. Емпиричната информация дава основание за категоричност на заключенията по основните показатели, залегнали в основата на този доклад. Сравнението между усилията и типа дейности, предприети от институциите от една страна и на регистрираното фактическо състояние на тези категории за младежката група са основание за извеждане на предложения за съответни политики по отношение на младежта, които се предлагат от ДАМС за следващия едногодишен период, както и за формирането на нова стратегия за младежта в България.

I. СОЦИАЛЕН СТАТУС И НАГЛАСИ НА МЛАДИТЕ 1999 - 2008

Сравнителните данни от 1999 г. насам показват следната картина: младите хора подобряват материалното си положение, намират своята трудова реализация, расте потреблението, увеличават се младите хора ходещи на море, екскурзиите в чужбина. За последните девет години обемът на тези, които можем да наречем определено заможни, се е увеличил седем пъти, а делът на бедността е спаднал също толкова.

Доколкото използването на понятията „Заможни“, „Бедни“ и пр. може да изглежда абстрактно, то нека погледнем какво реално се е променило в живота на младежите 18-35 г. през изминалите няколко години:

Само за две години делът на младите, които ходят ежегодно на море, планина или друг курорт се е увеличил с 10 % и тези младежи вече са мнозинство в младежката възрастова група. Това, което наблюдаваме от 1999 г. насам, е ясна тенденция за нарастване на материалното благосъстояние на младите хора в страната.

Процесът за бурното реструктуриране по скалата „беден - средна ръка - заможен“ затихва (скалата „беден –средна ръка – заможен“ е субективната преценка на респондентите в лонгитюдното изследване на Агенция „Медиана“). Вече има ясно оформена група на заможни и вписващи се в пазарната среда млади хора (които увеличават потреблението си), както и

¹⁰ Характеристиките и методиката на изследването, проведено от Агенция „Медиана“ може да се види в приложения Доклад на Агенцията.

прослойка на бедни, мизерстващи и маргинализирани младежи, за които няма шансове за йерархично израстване по тази скала.

Вероятно, именно спирането на бурните процеси на реструктуриране на младежката група са в основата на наблюдаваното в последната година нарастване на песимизма. Очевидно, въпреки че младите хора определено са повишили материалния си стандарт на живот, те отказват да го приемат (не го усещат).

Ясно очертаният в последните седем години процес на нарастване на младежкия оптимизъм и намаляване на песимизма изглежда стопиран. Това изглежда странно на фона на намаляващата безработица, повишаване на материалния стандарт и потребление. Причината за нарасналия песимизъм вероятно трябва да се търси в сблъсъка на свръхочакванията от приемането ни в ЕС и реалните икономически проблеми, които самото приемане предизвика – ръст на цените, засилена инфлация - и широкото дебатиране на тези проблеми в политическото пространство и медиите. Всичко това води до разочарование и спад на оптимизма (22 % от младите заявяват, че засега губим от влизането ни в ЕС).

Въпреки известното покачване на песимизма при младите, те все пак остават най-оптимистичната част от населението на страната.

Като цяло, настоящото пазарно общество губи съревнованието си с идеята, представата за предишното. Единствено по показателя „свобода“ позитивните оценки доминират. Социализмът се е изчистил от негативните си наслоения и се е превърнал в „доброто старо време“. Можем да очакваме в близко бъдеще нарастване на младежкото левичарство, основаващо се на идеята за възстановяване на „истинския социализъм-комунизъм“. Все пак, младите са много по-малко склонни да се обърнат директно към предишната система, отколкото най-възрастните. „Споменът“, идеята за това какво е било все повече се размива за тях и се заменя от фрагменти на дочути разговори, спомени на възрастните. Засега, обаче, това „минало“ има характеристиките на по-хуманно, по-справедливо, не толкова свободно, но хората са се чувствали по-добре.

„Демокрацията“ (каквото и съдържание да влягат в нея младите) също е донякъде компрометирана. Близко една трета от младите са убедени, че тя е донесла повече вреда на България, отколкото полза. Все пак младите са най-демократично настроени в сравнение с другите поколения. Отхвърлянето на демокрацията като „благо“, характерно за една трета от младите, е основа за нарастване на влиянието на крайни радикални формации (от типа на неонацистки, крайно националистически и др.). Въпреки квалификацията на социализма като „доброто старо време“, все пак доминира усещането, че младите в крайна сметка са печеливши от актуалното развитие – живеят по-добре от техните родители. Не трябва да подминаваме, обаче, факта, че близо една четвърт от младежите се изживяват като генерационни „лузъри“ от демокрацията, пазара и въобще от утвърдилата се политическа система. Ако тези хора отидат да гласуват, то те ще бъдат привлечени от възможно най-анти вот и възможно най-радикална „антиполитическа“ платформа.

Определено се наблюдава нарастване на усещането за сигурност в последните години – вероятно свързано и с резкия спад на безработицата в страната. Същевременно, младите започват да гледат и по-земно и реалистично на живота – ако преди 40 % се виждаха в перспектива като много богати или поне заможни, то сега тези оптимистични очаквания са спаднали с 5 % и са заменени с по скромното – ще съм нещо „средна ръка“. До голяма степен тук трябва да се търси и другата причина за намаляващия оптимизъм - осъзнаването, че чудеса няма да има и аз „няма да гладувам“, но и няма да мога да се кача в клуба на богатите. Едно по-реалистично, но съдържащо в себе си разочарование чувство. Още повече, че „богатството“ се явява много по-желана цел при младите, отколкото при възрастните.

Само преди година, „пътят към богатството“ изглеждаше много по-отворен за младите. За мнозина от тях образованието, професията, или стил на живот „запивам от обяд“ не се явяваха важни фактори за нагласите към бъдещето. Сега младите все по-ясно виждат ограниченията - професия, образование, квалификация. Мнозина си дават сметка за връзката на тези категории с пътя към желан просперитет.

Наблюдаваме стремителна промяна по отношение на бедността. Ако доскоро бедният се възприемаше като жертва на обстоятелствата, на „лошите“ или просто жертва на своята честност, то сега „бедността“ все повече се превръща в порок. Белег за мързел, неамбициозност или просто за липса на образование и квалификация. Накратко, ако доскоро той беше положителният герой на новото време, сега вече този образ е негативен. Друг е въпросът, че „богатият“ също не става положителен герой. Да, той е човек с амбиции и идеи, но продължава да е преимушествено крадец и мошеник със съмнителен принос в развитието на

страната. Парадоксално, изчезва положителният герой, положителната фигура на съвременното развитие на обществото.

Всъщност, тук виждаме “бунта на средняка” – тези под мен са мързеливи и прости; тези над мен са гадове и мошеници! Като цяло, това е благодатната среда за разрастване на националистически, неофашистки и ксенофобски движения.

Всъщност, наблюдаваме засилване на ролята на парите като ценност и превръщането им във всеобщ измерител на качеството на човека. Не може да не направи впечатление, че „е нормално хората да бъдат бедни и богати”, но само ако не получат повече от мен – тогава те са мошеници и крадци; „Парите са доказателство за способностите и качествата” - но само ако другите не получат повече от мен – тогава те са мошеници и крадци!

II. СЪСТОЯНИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Няма съмнение, че България е на едно от челните места по отпадане на младежите от образователната система преди завършване на средно образование. Нещо повече, почти половината от отпадналите са отпаднали не само преди средно, а още преди завършването на основно образование. Същевременно, международните сравнителни данни показват, че страни като Италия, Латвия, Гърция, които са в приблизително същите позиции като нашата страна, за период от десет години са снижили драстично броя на отпадащите. За България този процент е константа – в последните десет години не се забелязва положителен процес.

Същевременно, международните сравнителни изследвания (PISA, TIMSS) показват драстичен спад и в качеството на образованието за тези, които все пак стигат до средно образование. Така например, PISA 2006 показва, че 28 % от 15 годишните българи са **под първото** от шест равнища на четене; по математика 29 % са под минимума.

Видно е, че България е изправена пред три сериозни предизвикателства, ако желае да задържи и повиши образователното ниво на нацията (а това означава и качеството, икономическия потенциал на страната):

1. Намаляване на отпадащите преди завършване на средно образование. (Още по актуално по отношение на основното.)
2. Вторично ограмотяване, дообразование и квалификация на млади хора над ученическа възраст (данните сочат наличието на над 120 хиляди млади хора без образование, част от които напълно неграмотни).
3. Рязко повишаване на качеството на образованието, както в основния, така и в средния курс на образователната система.

Технологическо обновяване и компютризация

В сферата на образованието се наблюдават два, на пръв поглед, противоположни и логически противоречиви процеса.

От една страна, в страната е извършена истинска материално-техническа революция. Материално-техническата съоръженост на училищата расте с огромни темпове. (Само за 5 г. е направен основен ремонт в над 50 % от училищата в страната. За сравнение, в периода 1990-2000 г., за десет години, основен ремонт е бил правен само в 17 % от училищата). Сменени са дограми, чинове, ремонтирани са физкултурни салони, оправени са тоалетни, осигурени са карти, диаграми и консумативи за кабинетите, практически всички училища са компютризирани и свързани в интернет.

В преоборудването на образователната система са се излели стотици милиони лева. В квалификацията и преквалификацията на кадрите също.

Разбира се, всичко това не значи, че българското училище се е превърнало в някакъв остров на благоденствието и материалния просперитет. Проблеми с материалната база все още има. **Но страната ни е направила колосална крачка в това отношение.** Сама по себе си тази констатация пряко кореспондира на данните за мащабни инвестиции в материално-техническата база и в инфраструктурното подобрене на българското училище (вж. първа глава). Обичайното подозрение за възможни нередности по-скоро може да се отхвърли, тъй като информацията от респондентите на практика потвърждава действителното подобрене на материално-техническата среда и компютърна съоръженост като крайни техни потребители.

Заедно с това са реализирани ред програми за задържане на децата в училище – като системата за безплатни учебници, помощи за първолаците от бедни семейства, **система за обвързване на редовното посещаване на училище със социалните помощи, както и осигуряването на безплатни закуски.** Трябва да се отбележи все пак, че фактът на тези инициативи се приема като саморазбиращ се за положителното им въздействие върху задържането на децата в училище. Нека припомним обаче нееднозначните коментари относно ефективността на тези инициативи с оглед целите, които си поставят. Доколкото осигуряването

на безплатни закуски поема като цяло значителни финансови средства, следва да се инициира едно оценъчно проучване на въздействието на този инструмент спрямо афишираните от него цели. Що се отнася до обвързването на социалните помощи и други социални придобивки със задължението за посещаване на училище, следва да се проучи безусловността на резултата.

Въз основа само на тези данни може да се направи изводът, че практически всичко върви на добре – училищата се ремонтират и обновяват, децата се връщат в образователната система, мнозинството от учителите са минавали курсове за квалификация и преквалификация. Какво се случва, обаче, с **крайния продукт - качеството на образованието?**

Качество на образованието

Всъщност, наблюдава се процес на **формализация** на средното образование. То все повече отразява брой часове и години, проседени в училищната система но не и реални знания. Проблемите в средното образование започват още преди децата да са достигнали до гимназиалното ниво. Голяма част от тях влизат в него изцяло или частично неграмотни.

Връзката между знанията и средния успех на учащите в горния курс на образование е изследван посредством седем въпроса, на които всеки ученик в горния курс на образование би трябвало да знае отговорите, имайки предвид покриването на общообразователния минимум. Въпросите са: „Колко е стойността на числото „**ПИ**“?“, „Какво е число на квадрат?“, „Кога е избухнало Априлското въстание?“, „Къде се намира Балтийско море?“, „Кой е авторът на „Хаджи Димитър“?“, „Откъде извира Дунав?“, „Кой е Чарлз Дарвин?“.

- от „**отличниците**“ правилните отговори на всички седем базови въпроса знаят **31,4%**
- от „**добрите**“ ученици правилните отговори на всички седем базови въпроса знаят **14%**
- от „**слабите**“ ученици правилните отговори на всички седем базови въпроса знаят **6,4%**

Нека добавим към тази картина и следните данни от изследването: само 12 % от „отличниците“ знаят какво е число на квадрат! От „отличниците“ 40 % не знаят къде е Балтийско море, а от „добрите“ ученици (успех 4.50 – 5.50) това знание убягва на повече от половината – 54 % !

На тази основа можем лесно да направим заключението, че оценката, като измерител на знанията, на „успеваемостта“ е напълно лишена от съдържание. Тя по-скоро служи за вътрешно оценяване на все по-ниско ниво.

Според анкетираните (и ученици, и учители) системата се възприема като фалшива и формална. Учителите осъзнават, че качеството на техния труд няма да бъде оценено и че качеството само по себе си не рефлектира върху заплащането им. Самата система не иска, не изисква от тях качество.

Учениците осъзнават, че знанията имат малко или никакво отношение към оценките, че участват в едно формално представление, а истинските неща – знания, кандидатстване, перспективи за бъдещето – лежат във от училище.

Практически за 21 % от учениците 9-12 клас свободните часове са норма за училищното всекидневие, като средно за последните два дни те са имали по 2,14 свободни часа. Отделно, с всеки следващ клас децата имат все повече свободни часове. Така в 9-ти клас учениците, които имат почти всеки ден свободни часове са 4,6%, в 12 клас този процент вече е **15,7% ! На практика, само за един месец, голяма част от учениците натрупват като отсъствия толкова часове, за колкото преди изключваха от училище (с тази разлика, че преди бяха „неизвинени“, сега са „свободни“).**

Формализацията на образователния процес води след себе си редица следствия – неграмотност в средния курс на обучение, проблеми с поддържането на дисциплината, девиантно поведение, общ спад на нивото.

Отделен, но свързан с казаното дотук, е проблемът с дисциплината. Като цяло учителите са нормативно и фактически безсилни да наложат дисциплина в клас. Причината отново се корени във формализацията на образованието и дистанцирането от качеството – „Кому е нужна дисциплина в общата среда на формалност!“

До голяма степен, формализацията на учебния процес дава отражение и на феномена „учене без учебници“. Преди ние интерпретирахме този феномен изцяло като обвързване на достъпа до образование с материалните възможности на родителите. За съжаление проблемът е много по-дълбок.

Наблюдаваме интересен на пръв поглед парадокс. Над 80% от учениците в изследването са от заможните слоеве на обществото, но в същото време половината от тях учат без необходимите учебници. Определено, обаче, не става въпрос за финансова принуда. Само за илюстрация ще споменем, че тези деца получават средно на ден по 5 лв. джобни. Истината е, че на голяма част на учениците просто не им трябват тези учебници. Първо, поради това, че притежанието или отсъствието на учебник слабо се отразява на

„успеваемостта“. Второ, поради формализацията на учебния процес учебниците са откъснати от реалните нужди и възможности на самите ученици. Всъщност, наблюдаваме аналогичен процес и при създаването на самите учебници, „формализация“.

Актуалното състояние на разгледаните дотук теми дава основание да се постави въпросът за **стандарта в средното образование**: Доколко информацията и знанието, които се преподават и изискват от учениците в българското училище съгласно националните нормативи (като обем, задълбоченост, детайли и методика) кореспондират на онова, което се предполага да знае един пълнолетен гражданин в началото на своя самостоятелен живот по принцип. Можем да попитаме: защо един български отличник, който е трениран да покрие актуалните локални изисквания в резултат на посещения на правилните извън училищни курсове и който е в състояние да отговори на редица сложни въпроси по теория на литературата, например, не умее да приложи на практика своите теоретични знания? На базата на данните от даденото ЕСИ и сравнението им с базата от предходни години имаме основание да формулираме още сега основна хипотеза, която подлежи на специфично проучване и верифициране през следващата година: едни от основните фактори за влошеното качество на образованието се коренят в липсата на философия на образователния процес, въз основа на която да се формулират критериите и стандартът за грамотност и образование, и на чиято основа да се създават и подбират учебните пособия и критериите за оценка. Втората основна хипотеза за причините за влошеното качество на образованието се отнася до вероятна подмяна на знанието с информация.

Сред централните изводи, произтичащи от данните на изследването за 2007 година по отношение на образованието подчертават, че всъщност **образованието и достъпът до него днес** не са просто самостоятелни сектори в развитието на младежта, а **представяват мощен механизъм за социално разслоение, като се получава "затворен кръг" - по-малкото ресурси ограничават достъпа до образование, а това отново води до придобиване на по-малко ресурси.**

Получаването на изискваните знания и умения се пренася от държавно гарантираното „безплатно“ образование в сферата на изцяло частните усилия за подбор на платени допълнителни компенсаторни курсове – единствен път към преодоляване на държавно контролираните входове към елитните учебни заведения. Тази утвърдена практика стеснява грижата на образователната система до строг самоцелен контрол за достъп до елитните учебни заведения в България и незаинтересованост спрямо критичния спад в нивото на образованието на по-голямата част от българските младежи.

Очевидно е, че ако достъпът до елитно учебно заведение е функция от финансовата състоятелност на семейството, то децата с амбиции и желание за развитие, но произхождащи от бедни семейства се оказват лишени от своите жизнени шансове. Нещо повече. Онези, които не биха били социализирани в обществото чрез друга институция освен училището се оказва, че системата не търси инструменти за интегрирането им в образователната и социална система. На практика без да е целен в България в момента се лансира един образователен модел, който е носител на полюсна алтернатива: свръхподготвеност и елитарна принадлежност за малцинство или недообразование и откровена неграмотност за една нарастваща група от социалните низини, които често се оказват и етнически обособени. На практика това е опасен системен дефект, който чрез образованието възпроизвежда социална дезинтеграция, невъзможност за хармоничен социален напредък и следователно системна социална конфронтация, деформирана социална структура и дисбалансиран трудов ресурс.

Наред с този извод не бива да се изпуска от внимание, че по отношение на организацията на образователния процес най-често се проблематизира неговото качество от гледна точка на перспективата определени прослойки да съумеят да продължат образованието си в университетите. Всъщност това е само част от проблема и то за част от младежите. За мнозина висшето образование, особено, ако е безсъдържателно и обвързано просто с получаването на каквато и да е диплома, на практика няма отношение към личното им развитие и просперитет. За значителни младежки групи е проблем грамотността и приложимостта на тяхната грамотност към качеството им на живот. Придобиването на зрял, на определени полезни знания с оглед професионалната и обща житейска реализация на младежите от декласираните групи в обществото, може да бъде ключ към преодоляване на един от най-острите проблеми на настоящето с тенденция към задълбочаване в перспектива.

Друг проблем в образователния процес е наблюдаваната етнизация и по-точно ромизация на отпадането от училище. Ниският материален статус на ромите, липсата на достъп до втората платена сфера на образованието (частните уроци), безперспективността за продължаване на образованието и формализацията фактически ги изхвърлят от училище. Отделно са етнокултурните специфики.

Бидейки около 13 % от младите до 30 год., ромите излъчват приблизително 60 % от неграмотните в страната. В същото време 90 % от ромите не завършват средното си образование.

Етническа структура на младите без образование :

	% от младите без образование
българи	25,4
български турци	14,7
роми	58,9
други	0,9
	100

И докато по-горе виждаме просто формалния критерий – наличието или отсъствието поне на основно образование – то ето как стои въпросът с практическата пълна неграмотност (невъзможността да се чете на български).

Можете ли свободно, без затруднения да четете на български език?

% от съответната етническа група (17-35 години)

	българи	български турци	роми
да, мога	98.9	88.4	42.5
донякъде	0.6	9.3	46.6
не, не мога	0.6	2.3	11.0
	100.0	100.0	100.0

Има основание да се твърди, че тенденцията за ромизация на неграмотността ще се задълбочава. С всяка изминала година делът на децата от ромски произход се увеличава и ще продължава да се увеличава. При запазване на настоящото положение, това означава и спад в образователното ниво на нацията, като цяло, което първо ще се регистрира именно сред младежката възрастова група.

III. ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Изследването регистрира положителни тенденции, както в здравния статус на младите хора, така и в достъпа до профилактика и почивка. За съжаление, все по-ясно се оформя група от млади хора, които са както въвн от системни медицински грижи, така и от профилактика и почивка. Тази група се оформя на материално-етнически признак.

Близо 13% от младите хора са въвн от системата за профилактика и периодично здравно наблюдение. Около 7 % са практически въвн от всякакъв досег със здравната система. Забелязва се известно подобрене спрямо предходните години. Но и ясно се забелязва възпроизвеждането на стабилна, трайна група, формирана преди всичко от бедните и ромите.

Все повече млади хора са успели да достигнат до стоматологична помощ, намалява и обемът на младите хора със стоматологични проблеми. Това подобрене обаче не дава основание за особено положителни заключения. По данни от изследването, все още 25 % от младите хора, които се нуждаят от зъболечение, не могат да стигнат до него поради материалното положение на семейството.

Оформя се стабилна група млади хора (около 17 %), за които почивката е недостъпна.

Има две групи коренно различни млади хора. От една страна, това са младежите, които са успели да превърнат почивката в ежегодна практика, оправят си зъбите, нямат проблем с достъпа до медицинско обслужване. Това са мнозинството от младите хора – около 70%. От другата страна са младите, които са въвн от достъпа до всичко това – развалени зъби, липса на

медицински грижи, почивката като разнообразие са напълно недостъпни. Приблизителният обем на тази група е около 20 %. Както беше споменато, тя е формирана на материален и етнически признак.

Друг регистриран от изследването здравословен проблем на младите е състоянието на зрението на една значителна част от тях. Докато през годините проблемите с очите сред общата младежка група (15-35 годишните) са относителна константа, то при учениците, някаква форма на нарушено зрение имат **приблизително една трета** от респондентите. Не можем да обвиним компютъра директно, но 70 % от учениците всеки ден са пред него, като стоят близо 4 часа средно. Естествено, причината може да е в други фактори в училищната среда, което би следвало да бъде обект на допълнително изследване.

Настоящото изследване още веднъж потвърди, че лансираните в медиите тези, че българските младежи страдат от стрес и съпътстващите го проблеми с кръвното налягане, главоболие, анорексии, затлъстявания и др. са неоснователни. България е на едно от последните места в Европа по хронични заболявания и дълготрайни здравословни проблеми (в младежката група 15 – 35 години). Разбира се, следва да се имат предвид някои културни особености при възприемането на „хронични заболявания и дълготрайни здравословни проблеми” – при едно и също здравословно състояние едни се възприемат като болни, други – като здрави в зависимост от културните особености в различните страни.

IV. ТРУДОВА ЗАЕТОСТ

Настоящото изследване регистрира значителен спад на **безработицата** в младежката възрастова група. Още повече, че част от заявяващите се като безработни фактически се подготвят за следване, изчакват по-престижни и доходни позиции за своята трудова реализация. Може да се каже, че безработицата, като специфичен младежки проблем, не съществува. Проблемът с трудовата заетост на младите има друг аспект. Той е в **наличието на значителни маси млади хора, които не представляват работна ръка и имат минимален шанс за трудово участие – неграмотни, необразовани и неквалифицирани млади хора**. Безработицата, като проблем, все повече се концентрира сред младите хора с основно образование или въобще без образование. Данните от таблицата по-долу са илюстрация на този проблем.

Шансове за трудова реализация на младите хора до 35 години в зависимост от образованието им:

% от младите хора 18-35 години в съответната образователна група	безработни в образователна група		
	2006	2007	2008
безработни сред тези с по-ниско от основно образование	60.0	86.9	55.8
безработни сред тези с основно образование	53.3	50.1	44.6
безработни сред тези със средно образование	18.2	13.5	9.2*
безработни сред тези с висше образование	5.6	5.3	1.4

(* Следва да се има предвид, че една четвърт от „безработните” сред средните възнамеряват да следват и фактически се подготвят за кандидатстване, номинално заявявайки се като безработни.)

Както се вижда, пазарът на труда се е отворил дори и към най-ниско квалифицираните млади хора и част от тях са намерили свое работно място. Вероятно, освен дефицита на пазара на труда, тук имат роля и програмите за квалификация и преквалификация на младите хора, набрали скорост в последните години. Но докато безработицата при тях спада с проценти, то при висококвалифицираните млади хора тя спада с пъти.

Всъщност, проблемът с младежката безработица ни се представя от друга гледна точка – не просто да намерим работа на младите хора, а как да превърнем тази част от младите, които не са подготвени, квалифицирани да станат работна ръка. Особено внимание трябва да се обърне на ромската етническа общност.

Безработица и етническа принадлежност:

% от 18-35 годишните в съответната етническа група

		българи	Турци	роми
безработни	2007	11.4	34.2	69.1
	2008	6.7	25.8	52.6

**Данните по етнически групи не са представителни, поради малките съвкупности в тях. Разликите, обаче, са толкова големи, че това не може да се дължи на случайни фактори („играта на малките числа“).*

Както се вижда, пазарът на труда е малко по-отворен за ромите в сравнение с предходен период, но докато при българите всеки втори безработен млад човек е намерил своето работно място, то при ромите това е един от четири. В резултат от тези процеси се променя и самата етническа структура на младежката безработица.

Ако екстраполираме върху тези данни отчетеното почти двойно намаление на младежка безработица в периода 2006 – 2008 година, то България се оказва една от страните с най-ниска младежка безработица – вероятно на нивата на Дания, Холандия, Австрия, Норвегия и Швеция. Всъщност, данните показват, че за последните осем години (от 2000 г. насам) България е страната с най-стремителен спад на нивото на младежка безработица (заедно с Латвия и Литва).

Всичко казано дотук ни дава и насоките за работа в тази посока – **превръщането на неквалифицираната, неграмотна и маргинализирана част от младежта в реална работна ръка (с особен акцент върху ромската етническа общност).**

Друг важен фактор за намаляване на младежката безработица (и безработицата въобще) е достигането на процесите на икономическо развитие и до по-малките населени места. Ако доскоро можеше с основание да се твърди, че „София не е България“, това вече не е точно така. Безработицата в областните градове е практически еднаква с тази в столицата, като постепенно и малките градове се доближават до тези стойности. Прави впечатление драстичният спад на младежката безработица в селата – близо два пъти.

Безработица и населено място:

% от 18-35 годишните в съответното населено място

		от село	от малък град	от голям град	от столица
безработни	2007	43.9	15.2	9.5	6.8
	2008	25.1	12.4	7.3	7.3

Промяна на качеството на работната ръка при младите

Значителният спад на младежката безработица е резултат както от икономическите процеси и очертавания се дефицит на работна ръка, така и на значително повишаване на качеството на тази работна ръка. Следва да се има предвид, че приблизително 40 % от младите умеят да работят с компютър, ползват интернет и владеят (задоволително или донякъде) поне един западен език. Всичко това прави младите хора много по-уверени в перспективите си за трудова реализация.

Изследването ни представя един възможен проблем в непосредствено бъдеще – материалните претенции (цената на „работната сила“) на безработните млади хора, особено тези с ниско или без образование, растат значително по-бързо в сравнение с тези при останалите. Увеличава се и делът на тези безработни и нискоквалифицирани младежи, които заявяват, че не биха се хванали на непрестижна работа.

На практика започва да се провижда появата на категорията потомствени безработни – хора, които не виждат смисъл въобще от трудовото си включване и които проявяват нереалистични претенции и очаквания към живота въобще. Тези хора слабо ще се повлияят от програми за временна заетост, преквалификация и ще останат в сивия сектор на икономиката и системата за социално подпомагане.

Практически няма разлика в материалните претенции на безработните с основно и по-ниско образование в сравнение с работещите. Следва да се има предвид, че въпросът до голяма степен предполага „чисто“ и „работа, колкото да не заспя“.

Претенциите за възнаграждение за истинска работа могат да се видят на таблицата по-долу.

Желана (оптимална) цена на работната сила при младите до 35 години

„Заплата от колко лева бихте определили като достатъчно добра за вас – заплата, която да ви стимулира да работите и да пазите работното си място?“

**18-35 години
(средно в лв. в съответната образователна група)**

	ПО-НИСКО ОТ ОСНОВНО
2007	423.34 лв.
2008	521.22 лв.
Увеличение спрямо предишната година	123 %

Също няма разлика при безработните и работещите. На практика, безработните млади хора без образование предявяват нереалистични претенции за възнаграждение – те реално заявяват, че няма смисъл да се хващат въобще на работа – предпочитат да се препитават в сферата на сивия сектор, социални помощи и детски надбавки. При безработните млади хора с основно образование сумата нараства до 600 лв.

„Бихте ли се захванали с всякаква работа, но с добри доходи или не бихте започнали непрестижна работа, която е под квалификацията ви, дори и да ви носи високи доходи?“

% от 18 – 35 г. в съответната образователна категория

	безработни с основно и по- ниско образование	
	2007	2008
бих захванал всякаква работа, стига да ми носи добри доходи	91	86
не бих се захванал с непрестижна работа, която е под квалификацията ми, дори и да носи високи доходи	9	11
	100.0	100.0

Посоченият по-горе феномен показва и причината за промяна на структурата на потенциалния емиграционен поток – висококвалифицираните в него намаляват, и се увеличават делът на по-ниско образованите слоеве.

Пол и трудова заетост

% от младите мъже и жени (18-35 г.)

	работещи на пълна заетост	работещи на частична заетост	безработни
мъже	58.9	6.6	10.9
жени	52.5	5.0	13.9

***Трябва да се има предвид, че 10.2 % от жените се самоопределят като домакини. Остатъкът до 100 % е от ученици, студенти, пенсионери и войници.**

„Жената след като се омъжи и има деца, трябва да се грижи за семейството и да не ходи на работа“

% от младите мъже и жени (18-35 г.)

	2008	
	от мъжете	от жените
съгласен	28	27

**Остатъкът до 100 % е за сметка на неотговорилите и нямащи мнение.*

Не се забелязва чувствителна разлика в нивото на безработица при мъжете и жените. Доколкото има разлика, тя може да се обясни не със своеобразна дискриминация, а с някои културни особености на българското общество. Като цяло, младите жени не са склонни да се ограничат до ролята на „съпруга – домакиня“, особено при по-високо образование. Естествено, в определен период от живота си те жертват професионалната си реализация в името на раждането и отглеждането на дете. (Съответно нараства „безработицата“ сред младите жени).

До голяма степен тази особеност на българското общество дава отражение и при ниските репродуктивни нагласи на младите хора – особено високообразованите слоеве.

Деца и „работещата жена“

Една от основните причини за драстичния спад на раждаемостта е проблемът с „работещите жени“. В българската културна традиция е прието жените да работят и след сключване на брак и появата на децата. Често това се интерпретира като икономическа принуда, но това далеч не е така.

В случая става въпрос за желанието на жените, а не за реалностите и икономическата принуда. Високообразованите жени нямат никакво желание да редуцират своя обществен и трудов живот единствено до функцията на жена-домакиня.

Това би бил само любопитен момент, обрисоващ народопсихологията, ако нямаше и преки последици. Именно това е и причината голяма част от жените с образование и квалификация да се откажат от раждане на второ дете, а често и от първо.

Следва да се подчертае, че никакви детски надбавки и финансово подпомагане няма да решат този проблем. Единственото, което може да стимулира тези жени е разгърнатата система от детски заведения (ясли, детски кухни, детски градини), както и система за отписване на данъци при наемане на детегледачка. Така че да се осигури възможност на жените да съвместят двете функции – трудова реализация и майчинство. Част от тези мерки са вече заложили в нормативните документи за стимулиране на майчинството, но проблемът с детските заведения е далеч от своето решение.

Разбира се, проблемът със спада на раждаемостта е далеч по-дълбок и до голяма степен нерешим. Всъщност, наблюдаваме един цялостен процес, включващ отпадането на децата като гарант за „старините“ (децата като „икономическа необходимост“), едно далеч по-хедонистично отношение към живота и коренна промяна на отношението към брака и семейството. Аналогични процеси, които се наблюдават и в останалите европейски страни.

За по-малко от 20 години обществото е преживяло радикална промяна по отношение на жената въобще и самотните майки в частност. Перспективата да си роди дете, без да се ангажира със съпруг изглежда все по-привлекателна за много жени с напредването на възрастта – друг е въпросът, че мнозина пропускат да го направят, нежелаейки да нарушат стереотипа на вече утвърдения си живот.

V. СВОБОДНОТО ВРЕМЕ

Най-голямата разлика с предишните години е устремното навлизане на компютъра в свободното време на младите хора. Изглежда, че все повече млади хора започват да предпочитат компютъра пред „живия контакт“. При учениците дори „излизам с приятели“ вече все по-често се заменя с „включвам компютъра“. Младите хора до 19 години, имащи компютър, отделят средно по **3,51 часа дневно** за компютърни игри, интернет, чат.

В същото време все повече млади хора притежават компютър и достъп до интернет в дома си. Към 2008 г. в близо 70 % от домакинствата на младите до 19 години има компютър; 52 % имат връзка с интернет в къщи. От тези, които не притежават компютър, 55 % имат достъп до такъв – било то в училище или в интернет клуб.

Компютърът става неотменим атрибут на младежкия начин на живот и общуване. Сондаж сред учениците в средния курс на обучение (проведен от Агенция „Медиана“) показва, че **91% (!)** от тях имат компютър в домакинството; 78% имат достъп до интернет у дома.

Ако през 2007 г. 26 % от младите заявяват, че в свободното си време сърфират в интернет и чатят, то през 2008 техният дял е нараснал до 38%.

Компютърът (и анонимността) дават нови характеристики на „общуването“ – искреност, освободеност в общуването. Над **две трети** от учениците смятат, че в чата се общува много по-

лесно, отколкото „на живо“; Една трета предпочитат да открият „своя“ човек в чата, отколкото в живота навън.

Това е и причината, все повече, запознанствата сред младите да се реализират в кибер-пространството - извън социалния живот. На **40 % (!)** от учениците, ползващи интернет им се е случвало да излязат с непознат от „чата“.

Регистрира се появата на ново масово средство за прекарване на свободното време – компютърът. При учащите се той постепенно измества по интензивност занимания като гледане на телевизия, четене на книги, дори излизането с приятели.

Кафенето, дискотеките и бирариите продължават да бъдат основните средища на младежкия живот. Друг е въпросът, че компютърът започва да ги конкурира като средство за запознанство – все повече кафенето, дискотеката и пр. са средство за потвърждение на вече осъщественото виртуално запознанство и впечатленията от него.

Наблюдава се промяна в културния модел не само при младите, но и при по-възрастните поколения – компютърът и телевизията изместват дейности като четенето на книги. Изследването констатира, че едва 19 % от младите (15-35г.) четат художествена литература.

Наблюдава се леко подобрение в областта на спорта и грижите за поддържането на здравето и физическата форма. С напускането на училището, обаче, голяма част от младите хора практически скъсват със спорта и грижите за поддържането на добра форма. Близко 60 % от младите в горната младежка възраст (20-35 г.) в рамките на една година не само не са спортували, но дори не са излизали сред природата.

„Колко често спортувате?“

% От 15-19 годишните

	15-19 годишни			
	Всеки ден (почти всеки ден)	2 – 3 пъти седмично	2 – 3 пъти месечно	По-рядко (не)
2007	14	25	14	47
2008	12	31	10	47

В различните възрастови групи:

% От съответната възрастова група

	Сондаж ученици	15-19 годишни	20-35 годишни
Спортували през последната 1 година	79.6	52.7	26.5
Спортуват - ходят да играят тенис / ходят на ски /на плуване	46.4	27.4	12.8
Ходят на фитнес/ аеробика или други подобни	44.9	29.9	18.3
Ходили на екскурзия през последната 1 година	49.4	51.5	31.0
Не спортували и не излизали сред природата в рамките на 1 година	15.0	31.3	58.1

Предпочитани спортове:

„Ако решите да спортувате, какъв спорт бихте избрали?“

% сред 15-35 годишните

	2007	2008
не бих избрал никакъв спорт	42,2	47,1
Футбол	14,8	12,3
Плуване	7,6	4,3
Фитнес	7,2	8,6
Тенис	4,7	4,2

волейбол	3,4	4,3
лека атлетика	2,8	1,8
баскетбол	2,7	3,5
аеробика	2,5	2,3
бойни изкуства	1,9	1,2
танци(народни, спортни)	1,5	1,6
Ски	1,0	0,6
Бокс	1,0	0,7
културуизъм	0,6	0,2
Джогинг	0,5	1,0
друг спорт	4,3	5,7

„А има ли наблизно (или не толкова, но достъпни за вас) съоръжения и места, където бихте могли да практикувате този спорт?“

% от желаещите да спортуват 15-35 години

	2007	2008
Има	53,8	60,0
има, но много далеч	12,3	12,5
има, но е много скъпо	5,8	7,5
Няма	22,7	16,6
няма нужда от съоръжения за този спорт	5,3	3,4
	100.0	100.0

Както се вижда, увеличаването на възможността за достъп до съоръженията за спорт, е повлияло относително слабо върху заниманията със спорт. Всъщност, става дума преди всичко за култура, а не толкова за липса на възможности (което често пъти се използва като аргумент).

VI. ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

Продължава отчуждението на младите хора от политиката и политическите процеси. Политиката си остава занимание за възрастните. Младежите не виждат смисъл не само да участват активно в политическия процес, но дори и да гласуват. В основата е както неразбирането въобще на политическото, така и естественият младежки радикализъм. (Доколкото политиката предполага постепенни промени, а не революции, младите са силно неудовлетворени: „И да гласуваши, и да не гласуваши - нищо не се променя“).

Съвсем естествени са и антидемократичните настроения, както и разрастването на призивите за разрушаване на демократичната политическа система въобще: Все пак, младежите са значително по-про-демократично настроени от възрастната генерация.

Независимо от този по-силен младежки демократизъм, тревожен е фактът, че над една четвърт от българската младеж фактически се обявява срещу основите на демократичната държава. Това дава широки възможности за привличането им към крайни екстремистки (националистически, ксенофобски и др. псевдо-политически) движения.

Важен елемент на гражданската активност е усещането за овластеност на личността срещу институциите – възможност на отделната личност да търси отговорност от тях и в този смисъл да упражнява контрол. Това, всъщност, е основата на феномена „гражданско общество“.

За съжаление, вместо да наблюдаваме нарастване на чувството, че човек може да се изправи срещу институциите (или развитие на „гражданското общество“), сме свидетели точно на обратното – нарастващо чувство за безсилие.

Всъщност, наблюдаваме процеса на административното определяне на правилата за гражданите, но не и правилата и отговорностите на институциите, при суспендиране на права от тяхна страна. Като цяло административната система нарича това въвеждане на ред и законност –като правило насочена към „строяване” на гражданите, но не и оптимизация на самата бюрократична система и конкретизация на нейните отговорности.

Като цяло нараства готовността на младите хора да участват в доброволчески акции, кампании за подпомагане и други форми на гражданска активност. Това, обаче, се отнася, реално, преди всичко, за учениците, докато при останалите младежи става дума по-скоро за нарастване на декларираната готовност за участие, но не и за реална такава.

Като цяло, имиджът на НПО е силно подкопан. Голяма част от младите хора (над 70 %) споделят, че поне част от тези организации са безполезни, а близо една четвърт от младите директно отричат всякакъв смисъл от тях. Това естествено се отразява и на желанието за директно включване в акции на НПО и в доброволчески акции въобще.

Ако трябва да обобщим резултатите – ниска политическа активност; разочарование въобще от демократическото политическо устройство на големи групи от младите хора; песимизъм по отношение на възможността на човек да упражни контрол върху институциите; слабо доверие в НПО и противоположната нагласа - готовност да се участва в доброволчески акции и кампании.

Всъщност няма особен парадокс – младите хора се нуждаят от ясен смисъл на всяка такава акция и тогава с готовност участват. Акцентът при опита да се събуди младежката гражданска активност следва да е в добре разработения не само PR на всяка конкретна кампания, но ясно артикулиран и гарантирано осъзнат смисъл на инициативата от нейните адресати.

VII. РИСКОВО И ДЕВИАНТНО ПОВЕДЕНИЕ¹¹

Престъпност и насилие. Респект към правораздавателната система и правовия ред.

Изследването на Агенция „Медиана” регистрира много ниска степен на доверие и респект по отношение на правораздавателната система. Близо две трети от младите хора са убедени, че в страната властва правото на парите, а не силата на правото. Особено тревожно е положението при учениците, където три четвърти от тях са убедени, че човек ще се измъкне, ако има пари да плати. Това ги прави силно податливи към „прехвърлянето на границите”, още повече във възрастта на естествения стремеж за търсенето на границите на позволеното.

Тази нагласа определено стимулира по-заможните млади хора да прекрачват отвъд границите на закона и обществения ред. Над половината от младежите живеят с усещането, че след престъплението не следва наказание – както непосредствено, така и в перспектива. Отпадат обществено утвърдените задръжки за прекрачване на закона – убеждението, че в крайна сметка идва възмездие.

Тези мисловни схеми се основават на наблюденията от ежедневието – фактическата декриминализация на ред явления, официално обявени като престъпления от закона.

Така например, кражбата се преследва от закона, но близо една пета от младите знаят къде се продават крадени вещи. Проституцията е забранена, но те виждат публичните домове. Разпространението на наркотици е противозаконно, но близо 22 % от младежите и 39 % от учениците знаят къде се продават. Разбира се, проблемът далеч не е само в проституцията и дрогата. Примерите за безнаказана престъпност и безнаказано нарушаване на нормите са многобройни и широко отразявани в медиите – от безнаказаното арогантно шофиране, през незаконната сеч, до често формалното отношение на полицията при сигнали за битови престъпления.

Насилието в училищата.

За съжаление, данните не показват рязка (в сравнение с 2006 г.) промяна на училищната среда в последните години, въпреки въвеждането на нови мерки за снижаване на насилието – охрана, видеонаблюдение. Близо една десета от учениците се намират в среда на

¹¹ Анализът на зависимостите при младите (алкохолни, наркотични и състоянието на тютюнопушенето са разгледани в първа глава на този доклад. В него са включени и данните от актуалното състояние на тези процеси въз основа на данните от емпиричното социологическо изследване на агенция „Медиана”. По тази причина не ги включваме отново и във втората глава.

ежедневно насилие вътре в ученическата общност – „джобене“, сбивания, тормоз на по-малките.

Заедно с това изследването регистрира пряка връзка между носенето на ножове, боксове, спрей и други „средства за самозащита“ и нивата на училищното насилие. Интервюираните учители декларират, че въвеждането на видеонаблюдение (в училищата, където е въведено) рязко е подобрило сигурността и дисциплината в училище. Учениците, обаче, не го усещат. Вероятно тук става дума за изнасянето на тормоза и насилието над по-малките извън наблюдаваната училищна среда.

От друга страна, огромната маса от интервюираните учители заявяват, че те практически са безсилни да наложат ред и дисциплина в училище. От една страна, проблемът е в нормативната база, която практически не дава никаква санкционираща власт в ръцете на училищното ръководство. (На практика, опитът да санкционираш ученик, се превръща в бreme за самото училищно ръководство, а не в проблем на ученика и неговото семейство. Дори и най-тежката санкция „преместване в друго училище“ задължава училището, а не ученика и неговите родители).

От друга страна, системата на делегираните бюджети, в този ѝ вид, стимулира училищните ръководства да се борят за задържането на всеки ученик, безотносително към това дали съответният ученик не срива общото ниво на цялото училище.

На практика инвестираме в охрана и технически системи, но няма ефективна система за санкциониране на самите ученици и техните семейства.

Без система за външно оценяване, атестация и категоризация на училищата (и обвързване със заплащането) този проблем на образователната система няма да се реши. Само тогава училищата ще имат стимул да се освободят от ученици, които не съблюдават нормите, а родителите ще са принудени да се намесят във възпитателния процес, ако не желаят децата им да отпаднат от „елитния“ към „слабия“ клас училище. Изобщо училището като институция се нуждае реабилитация на своя авторитет не само като образователна, но също и като възпитаваща институция. Това, че училището е един от най-мощните социализационни агенти и че то е един от основните фактори в прякото формиране на бъдещето на дадено общество е азбучна максима. Абдикацията на българските държавни институции от стабилизирането на училището в неговия статус на основен субект за социализация на младежите е недалновидна политика, съдържаща в себе си еднозначна прогноза за следващите 20 години в България. В този смисъл една от централните теми в политиките за младежта се отнася до специфична и приоритетна грижа за българското училище като институция.

VIII. НАГЛАСИ КЪМ ЕС

Към момента не се очертават тенденции за развитие на антиевропейски настроения и европесимизъм. Въпреки естествените проинфлационни процеси, които неизменно съпътстват първите години на евроинтеграцията, младите хора, като цяло, са еврооптимисти.

Още по-видно става това, когато се дискутират ползите в по-далечна перспектива. След резкия спад на емиграционните настроения в периода 2002-2006 г., сега наблюдаваме ново покачване на желанието за емиграция при младите хора. Променя се структурата на потенциалния емигрантски поток. Ако преди това бяха преди всичко високообразованите млади хора, то сега при тях наблюдаваме спад на емиграционните нагласи и намерения. Увеличението е при по-нискообразованите слоеве.

Независимо от това, остава тревожният факт, че всеки осми млад човек има конкретни намерения в обозримо бъдеще да емигрира. Същевременно, над една четвърт от младите хора в страната определено проявяват интерес към временна трудова миграция в чужбина. Отново това са преди всичко средните специалисти и хората без трудова квалификация.

Може да се направи изводът, че, докато висококвалифицираните млади хора (висшистите) все повече намират своето добре заплатено и перспективно място в страната, то за по-нискообразованите слоеве това далеч не е така.

Сравнението „заплатите там – заплатите тук“ отправя огромна маса от младите хора „на гурбет“. Всъщност, става дума за своеобразна „игра на валутните курсове“ – младите хора живеят в мизерни условия там, за да могат да удвоят покупателната сила на изкараните пари тук. Парадоксален е фактът, че при дефицит на средноквалифицирана работна ръка в страната и нарастващи предлагани заплати, мнозина млади хора предпочитат да отидат „там“ и да изкарат 600 Евро (живеейки често в мизерия) вместо да работят тук за 600 лв. и живеейки нормално. Независимо от тези разсъждения, определено можем да очакваме нарастващ дефицит на средно квалифицирана работна ръка в страната. Същевременно, все повече млади хора се ориентират и към следване в чужбина – което пък ще изправи редица университети

пред проблеми с набиране на студенти. Определено можем да твърдим, че емиграцията и занапред ще дава своето негативно отражение върху социално-демографските процеси в страната – застаряване на нацията, увеличаване на дела на пенсионерите спрямо трудовактивните, намаляване на раждаемостта.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Както сега, така и в близко бъдеще големият младежки проблем на обществото ще бъде ромският. Този проблем **не може да се разреши с естествени пазарни механизми!**

Докато при останалите групи от населението естествените икономически процеси снижават безработицата, подобряват материалното положение, изпращат все повече млади хора в училище, университет или на море, то ромите не могат да се възползват от подобрената икономическа конюнктура. Не се очертава и възможност нещата радикално да се променят, дори и при още по-мощно икономическо развитие.

Причините за това са следните:

- Липса на образование и квалификация (до ниво на пълна неграмотност), което изначално ги изхвърля от трудовия пазар.
- Липса на реални стимули за трудово включване (като цяло, оферираният трудови възнаграждения за неквалифициран труд са близки до нивата на социалните помощи).
- Безнаказаност на ромската битова престъпност и незаконната експлоатацията на природата (кражби на земеделска продукция, желязо, незаконна сеч и пр.).
- Етническа нетолерантност към ромите – пречатстваща трудовото им включване, дори и при наличие на работни места съответстващи на квалификацията им.
- Културно-етнически особености – преди всичко, убеждението, че обществото, държавата са длъжни да им осигурят средства за оцеляване и живот.

Това, което наблюдаваме в последните години е етнизация (ромизация) на безработицата (тези изводи са направени въз основа на данни от следните изследвания: *НЦИОМ „Младеж 2001“; Агенция „Медиана“ – „Младежта в страната – състояние, проблеми, тенденции, възможни параметри и насоки за младежка политика“ от 2005, 2006 и 2007; Световна банка за периода 1998-2003 доклад «Растеж, бедност и неравенство в Източна Европа и бившия Съветски съюз» и други*) бедността, необразоваността, неграмотността. Докато останалите групи от младежта напускат тези категории, ромите остават и от година на година представляват все по-голям дял в тях. До ниво, при което, в скоро време, при подаването на характеристиките - „мизерстващ“, „беден“, „неквалифициран“, „безработен“ - ще се подразбира представител на ромската общност.

Същевременно, делът на ромите, особено сред младежката група, расте и ще расте от година на година, давайки своето отражение върху облика на „българската младеж“ като група. Заедно с това нараства осъзнаването на ромите като изолирана, дискриминирана група – „ние срещу тях – те срещу нас“. Всичко това крие сериозни рискове от прояви на етническо напрежение (те вече се наблюдават) и етнически сблъсъци.

До голяма степен „младежките проблеми“ – и достъпът до здравна и стоматологична помощ, и безработицата, и неграмотността, и нездравословният начин на живот – са, на практика, **проявления на „ромския проблем“**. Делът на ромите от общата бедност се е увеличил близо три пъти – от 10% през 1999 г. до 28 % през 2007 г. (при съпоставяне на данни и анализи от изследванията на: *НЦИОМ „Младеж 2001“; Агенция „Медиана“ – „Младежта в страната – състояние, проблеми, тенденции, възможни параметри и насоки за младежка политика“ от 2005, 2006 и 2007; Световна банка за периода 1998-2003 доклад «Растеж, бедност и неравенство в Източна Европа и бившия Съветски съюз» и други*)

Това, което се случва е, че останалите постепенно напускат тази незавидна група, а ромите остават. Съответно техният дял се увеличава. **При запазване на съществуващите условия, можем да прогнозираме в близко бъдеще почти пълна ромизация на бедността.** За период от една година делът на безработните сред ромите е намалял, но над половината от младите продължават да са безработни. Тук трябва да се има предвид благоприятното въздействие на програмите за временна заетост – около 30 % от работещите роми заявяват, че са „частично заети“, като можем да предположим, че значителна част от тях са в подобни програми.

В тази връзка трябва да проследим дела на ромите сред безработните през годините. Особено тревожен е фактът, че 45 % от безработните млади роми на възраст между 21 и 35 години никога не са започвали работа. Голямата част от тях имат поне по едно дете. Започва да се оформя категорията „потомствени безработни“ – „деца“ на безработни родители, които вече са родители и чиито деца вероятно също ще са безработни.

На практика се наблюдава картината на възпроизводство на образователното равнище на родителите със същите тъжни перспективи за реализация на трудовия пазар. Заедно с това се увеличава и ще се увеличава делът на ромите сред младежката възрастова група – при това със значителна скорост сочат прогнозните данни на агенцията, извършила социологическото проучване. При запазване на настоящото положение, в напълно обзрим период от 20-25 г. младите роми ще представляват около 35 % от младежката група. При запазване на съществуващото положение и с образованието, здравния статус, трудовата заетост, бита и мисленето при ромите, картината предполага много активна и отговорна политика на държавните институции.

Няма съмнение, че е налице засилен „демографски натиск“ (съгласно проведените изследвания в периода 1999-2008 на Агенция „Медиана“), който в близко бъдеще може сериозно да промени етническата структура на българското общество – нещо, което ще се прояви най-бързо именно в младежката възрастова група. Заедно с вече очертаните негативни процеси се наблюдава и нарастващо етническо напрежение. Ромите все повече се осъзнават като дискриминирани, останалите все повече се осъзнават като жертви на ромската агресия. Показателно е, че през 2007 г. 13 % от младите българи и 11 % от младите турци заявяват, че биха били приятели с всички други етноси, само не и с циганите. Сега тези стойности са съответно 17 % от младите българи и 21 % от младите турци. Това говори за много висока и засилваща се нетърпимост по отношение на ромите сред представителите на другите два основни етноса в страната.

Наред с това трябва да се отбележи, че младите българи имат желание за най-малко деца, но и не успяват да изпълнят „плана“ дори и на половина. Една четвърт от жените към финала на активната репродуктивна възраст (30 – 42 г.) нямат нито едно дете. При българските турци също се наблюдава процес на намаляваща раждаемост, което не гарантира възпроизводството на тази група.

При младите роми не е така. В тази етническа група желаният и реалният брой деца практически е еднакъв. Това е единствената група, при която можем да кажем, че наблюдаваме възпроизводство. Тази картина ни очертава и процеса на етническо реструктуриране на нацията.

Искаме дебело да подчертаем – само по себе си това не е тревожно! Тревно е положението с неграмотността, образованието, квалификацията и трудовото включване при младите роми. Ако трябва да го кажем по друг начин: Не е проблем, че по-голяма част от младите хора ще са от ромски произход – проблем е ако те не стават лекарите, архитектите, инженерите на страната, а формират само маргинализирана необразована прослойка.

Прочитът и сравнението на данните от емпиричното социологическо изследване от една страна с тези, подадени от различните институции - от друга, налага няколко основни извода:

- Амплитудите в данните в зависимост от фактори като етнически състав на населението и динамика на демографската структура правят напълно непригодни средните величини, описващи развитието по определени показатели за младежката група като цяло. Всички подобни средни величини могат сами по себе си да отразяват определени обективни тенденции в развитието на групата като цяло, но на тяхна основа не могат да се изведат общи политики за младежта.
- Етническата разделителна линия в България не разграничава мнозинство от малцинства, а едно малцинство – ромското, от всички останали.
- Основен извод в изследването на Агенция „Медиана“ е за етнизация на бедността, неграмотността, безработицата, което има отражение върху социо-демографските характеристики на населението.
- Налагат се два диаметрално противоположни извода: от една страна, че са забавени темповете на намаление на населението, а от друга, че са високи равнищата на детската и преждевременна смъртност, както и по-ниската продължителност на живота и отрицателното външно миграционно салдо.

Глава трета

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ И ПРОМЯНА

Първият фундаментален въпрос, който произтича от анализа на данните за статуса на българската младеж и на резултатите от предприетите дейности от институциите се отнася до *стратегическата визия* за този сектор. Не е възможно да се постигнат сериозни резултати в този сектор без наличието на стратегия за неговото развитие. Изработването на такава

стратегия е необходимо за цялостни, координирани и прогнозируеми действия. Документът е належащ и заради спецификата на статуса на българската младеж в този напреднал период от българския преход и членството в ЕС. За целта ДАМС предприе необходимите управленски решения и експертни действия за подготовката на проект за дългосрочна стратегия за развитието на сектора, съобразен с европейските нормативни документи.

I. Демографска политика и социален статус

В България се наблюдава тенденция на отрицателен естествен прираст на населението, нещо, което е характерно и за други европейски страни. Емиграцията допълнително утежнява проблема със застаряването на нацията. Един от основните проблеми, свързани с равнището на раждаемостта в страната е стремежът на жените за социална и трудова реализация извън семейството. Никакво повишаване на детските надбавки няма да стимулира повишаването на раждаемостта (извън специфични етно-социални групи). Единствената разумна политика е развиване на широка мрежа от дотирани детски заведения, позволяваща на жената по-лесно да съвместява двете роли - на работеща и на майка и съпруга. В тази насока би било добре въвеждане на целодневна форма на обучение в училище – до 8-ми клас. Форма на стимулиране на раждаемостта е и система от данъчни облекчения (тя би била ефективна само заедно с въвеждането на горепосочените мерки).

Според даните от социологическото изследване на агенция „Медиана“, през последните години има ясна тенденция за увеличаване на материалното благосъстояние на младите хора, което до голяма степен произтича от стабилизирането и развитието на обществото. В същото време за част от младежката група тези изводи не са валидни. Подобряването на показателите за качество на живот се отнасят в по-голяма степен до по-образованите и съответно по-добре реализирани на пазара на труда.

Делът на ромите сред младите хора нараства бързо, отчита направеното изследване на Агенция „Медиана“. Както репродуктивните нагласи, така и реалното репродуктивно поведение показват стойности приблизително два пъти по-високи, отколкото при останалите етнически групи. Налице е „демографски натиск“ от страна на ромската етническа група. Същевременно, ромите все повече се осъзнават като дискриминирана и изолирана от другите етноси група – „жертва“ не на липсата на образование и квалификация, а на дискриминацията от страна на другите.

Важността на тези изводи с оглед формиране на политики в тази област произтича от липсата на единност на положителните резултати за групата. Проблемът не е просто в неравномерното възпроизводство само на един етнос. Няма изненада и във факта, че неподготвените, необразованите или неграмотни на практика не съставляват реален трудов ресурс с оглед на потребностите на пазара и нуждата от квалифицирани кадри. Главният проблем е в съвпадението на разрастващия се в демографско отношение ромски етнос, който съставлява основният процент на ранно отпадащи от средното образование и възпроизвеждащ по този начин своето декласирано положение в обществото. Доколкото за младежката група като цяло се наблюдават положителни резултати, а само за едно малцинство се отчита стагнацията или дори влошаване на показателите, то това е категоричен знак за **необходимостта от обмислена целенасочена държавна политика по отношение на ромските младежи**.

Въз основа на анализа от представените доклади на институциите се забелязва подобрене на резултатите при обвързаните политики като тази на социалните помощи със задължението за посещаване на училище. Това налага формирането на цял набор от инструменти, които да обвържат определено изискване от системата за социална закрила с изисквания за социализация на ромските деца по такъв начин, че пред тях реално да се променят перспективите за подобряване на житейския им статус.

Има известно подобрене в общата демографска картина. Миграционните нагласи обаче са динамичен фактор и в това отношение е необходима последователно активна държавна политика както за привличане към България на емигриралите млади специалисти, така и за задържане на квалифицирания ресурс в България.

II. Образование

Изследването на Агенция „Медиана“ регистрира подобрене в материално-техническата обезпеченост на образователната система – ремонти на училища, ново оборудване на места, компютри и Интернет. Същевременно се наблюдава процес на формализация на самото образование. Реално неграмотни ученици преминават успешно от клас в клас на средното образование, а училищните ръководства се налага да се интересуват преди всичко от задържане на броя на учениците. Липсват и ефективни средства за поддържане на училищната дисциплина. Оценките също често са формални. Това означава, че сериозните инвестиции в

материално-техническата база, реално, не са дали сериозен резултат върху качеството на самото образование. В опит да дообразоват децата си, родителите се обръщат към системата на частните уроци, която, обаче, е достъпна само за по-заможните.

По отношение на проблема с влошеното качество на получаваните знания и формализация на образованието държавната образователна политика предприема конкретни мерки - въвеждането на задължителни матури. Резултатите от провеждащата се за първи път система на държавни зрелостни изпити трябва да бъдат внимателно анализирани. Широк, положителен обществен отзвук може да има, ако **държавното управление активно потърси обратна връзка с гражданите**. Формулирането на тази основа на държавни стандарти за постижения в различните области би направило прогнозируема системата на образование. Наложително е формулирането и на **стандарти за оценяването** както и на **стандарти за самите изпитни процедури**. Този подход може да бъде отнесен както към матуритетната система, така и към входните нива за гимназиалния курс след седми клас.

В образователната сфера се наблюдава тенденция към отпадане на ученици от образователната система, както и за етнизацията/ромизацията на тези процеси. Неграмотността е проблем сама по себе си, но етническото обособяване на този проблем рефлектира в редица други сфери на обществения живот и рискува от етнически да се трансформира в социален. Това означава обществото да се сдобие не само със секторен проблем, но също и със системен проблем с дългосрочна перспектива за проява. На практика той рефлектира във всички други сфери на активност на гражданите.

Ако обобщим - два са основните проблеми в областта на образованието. Първият - свързан с ромите е ранното отпадане на децата от училище още преди 4-ти клас. Вторият проблем е формализацията на образованието (свободни часове, отсъствия, учене без учебници и пр.) и снижаване на неговото качество.

Политики по отношение на ромите:

- Обвързване на всички социални плащания с посещение на децата на училище.
- Система от стимули за посещение на училище и високи успехи за децата от социално-слаби семейства.
- Стимулиране създаването на елитни ромски (смесени) училища.
- Система от грантове за таланти деца от социално-слаби семейства за завършване на средно и висше образование.

Политики по отношение формализацията и повишаване качеството на образованието:

- Развитие на системата за външно оценяване и атестация на училищата.
- Въвеждане на система за силно диференцирано заплащане на учителския труд в зависимост от външното оценяване и атестацията.
- Превод и адаптация на световни компютърни и образователни програми с оглед ориентацията на младежите от книгите към компютъра.

Допълнително трябва да се постави акцент върху проблема с **възпитателната функция на училищната институция**. Понастоящем нито ръководствата, нито учителите имат възможности и инструменти за въздействие. Затова преди да се формулират конкретни мерки и действия **е необходим открит, задълбочен и широк обществен дебат**. Намесата на училището и подобрението на дисциплината на учениците може да повлияе положително върху редица други сфери на изява на младежта.

III. Здравеопазване

Изследването на Агенция "Медиана" отчита положителна тенденция в здравния статус на младите – ходят на профилактика, почивка, спортуват. Независимо от това, ясно се очертава група от млади хора, които не могат да си позволят здравословен начин на живот, като причините основно имат материално – етнически характер.

Профилактиката и здравословния начин на живот са ключ към подобрене на здравния статус на гражданите. Това е особено валидно за подрастващите и младежите. **Обхващането на младежите** от системата на здравеопазване и повишаване на тяхната здравна култура е възможно чрез здравна просвета, чрез информационни кампании, **чрез насърчаване на проактивното поведение на самото семейство** в това отношение и **чрез осигуряване на достъп до самата профилактика**. Прави впечатление наличието на известна фрагментарност и кампанийност в осигуряването на съответните знания и насърчаване на здравословен начин

на живот. За целта е необходима активна и изпреварваща държавна политика за гарантиране на всяка от тези социални функции по отношение на младежта.

Въвеждането на лекарската институцията (училищен лекар) в училище е невъзможно. Действията трябва да са насочени в сферата на профилактиката.

- Създаване на система от мобилни лекарски екипи и стоматолог за периодични профилактични прегледи в училищата.
- Основен акцент следва да бъде профилактиката на очни, гръбначно-ставни, стоматологични заболявания.
- Курсове за профилактика при работа с компютър (положение спрямо монитора, клавиатурата, начин на държане на мишката, ползване на очила).

IV. Трудова реализация

Общият икономически растеж разкрива нови работни места. Трудовият пазар се отваря за високообразованите млади хора, които успешно се вписват в пазарните условия. Обемът на безработните млади намалява. В момента България е под средните европейски показатели за младежка безработица, а ако се изолира „ромския фактор“, страната е на едно от най-ниските места по безработица в ЕС. Такива са заключенията на социолозите. Констатирана е нуждата от квалифицирани кадри с висока компютърна грамотност и владеещи чужд език

Наред с това, обаче, има ясно обособена група, която практически не може да се възползва от позитивните икономически промени – както сега, а вероятно и в обозримо бъдеще. Това са нискообразовани (част напълно неграмотни) млади хора, които не могат да се реализират на пазара на труда просто, защото по същество не представляват работна ръка. Дори и още по-ускорени темпове на икономическо развитие няма да променят тяхното положение – няма да могат да разчитат на трудово включване. В този смисъл **не можем да разчитаме на естествените икономически процеси** да снижат безработицата, бедността, мизерията сред тези младежки слоеве. (По данни от изследването на „Медиана“, това са почти изключително младежи от ромски произход.)

Безработицата в страната практически изцяло е концентрирана около ниско образованите и неграмотни слоеве от обществото. Проблемът все повече ще се ще задълбочава, като ще се оформи група от **трайно** безработни млади хора без образование и квалификация. Политиките тук трябва да бъдат в следната насока

- Широка система за вторично грамотяване и квалификация (включително и на по-възрастни хора, които не са успели да получат образование) в това число и компютърна и елементарна чуждоезикова грамотност.
- Обучение за търсене на работа в това число и чрез Интернет – голяма част от безработните (особено тези без образование и квалификация) не знаят как да намерят работа. Къде да търсят, не знаят как да се държат пред бъдещия работодател.

Отново се сблъскваме с нуждата от преосмисляне на етническата политика като цяло. Знак за необходимост от промяна е липсата на положителни промени в социалния статус на ромската етническа група на фона на регистрираните положителни промени за младежката група като цяло.

Въз основа на направените констатации може да се препоръча **разработването на самостоятелна програма и обвързани действия на ресорните институции спрямо младежите от ромски произход**. Това се налага с оглед хармонизиране на резултатите от политиките за младежта. Фактът, че един и същ подход за различни младежки кохорти дава коренно различен резултат, то явно са необходими специфични активни и целенасочени действия с оглед хармонизиране на развитието на младежката група като цяло. Вниманието към крайно незадоволителните показатели за осъществяването на повечето житейски роли за младите роми не би могло да се компенсира от политики за съхранение самобитността на фолклора и насърчаване на самодейността. Това само по себе си е важно, но не би могло да замести необходимостта от образование и пълноценната трудова реализация.

V. Свободно време

Изследването регистрира коренно нов начин за прекарване на свободното време на младите хора – компютърът. Интернет пространството се оказва предпочитаното място за запознанство, общуване и достъп до информация. Компютърът е вече неотменима част от младежкия начин на живот. Това няма да се промени, напротив – вероятно ще се задълбочи. Младите до 19

години, които имат компютър и интернет в къщи, прекарват средно по 3,51 минути пред монитора. Близко 40 % от младите хора, ползващи компютър, споделят, че са излизали с непознат от „чата“. Естествено това засилва опасността от компютърни престъпления и злоупотреби. Можем да предположим, че новият начин за прекарване на свободното време създава и сериозни опасности от здравословни проблеми.

- Разработване на системи за комуникация с младежта (в това число прокарване на възпитателни въздействия) чрез Интернет-средата.
- Изработване на механизъм в образователната система за профилактика при работата с компютър.
- Създаване на система за предпазване от опасни контакти в кибер-пространството (измами, педофили и т.н.). Голяма част от личните контакти вече стартират в Интернет-пространството.

Една възможна ниша за регулиране на тези обективни тенденции в съвременното общество е в създаването на потребност и осигуряване на възможност за масов спорт, изява и културни събития, адресирани към младите. За младите като публика съществуват редица възможности, произтичащи от обогатяващия се културен афиш през цялата година. За тях като творци са възможностите на самодейността в читалищата и различните извънкласни дейности в училищата. **Конкуренцията на виртуалния свят на компютъра обаче изисква много гъвкава, изобретателна и целенасочена политика за концентриране на младите не само във виртуалния, но и в реалния свят на изявата.** Един нов елемент в тази посока би могъл да бъде в обмяната на междуучилищни културни проекти в гимназиалните класове. В тази възраст младите от долните граници на младежката група за пръв път се включват като самостоятелни субекти в редица дейности. Позитивното концентриране на вниманието им чрез творчески изяви и доказване на себе си в различни състезателни форми (в областта на спорта или културата) е една реална алтернатива както на уседналия начин на живот, така също и тенденцията към съзерцаване на виртуалния свят или дори пропадането към различни зависимости или девиантни групи. Възможна стъпка в това отношение е **приоритетното финансиране на проекти за младежки дейности, които дават възможност за интеркултурното сътрудничество, масов спорт и творчески изяви.**

VI. Гражданска активност

Според изследването на агенция „Медиана“, младежите са отчуждени от обществените въпроси на деня. Младите трудно разбират смисъла на политиката и политическия живот. Не виждат смисъл от участие в него, дори действията на неправителствения сектор не им изглеждат убедителни и привлекателни.

От друга страна обаче е готовността на младежите да откликнат на инициативи като доброволчество, например. Може да се предположи, че в образователните институции и в неправителствения сектор е недостатъчно разгърнат потенциала за привличане на младите хора към гражданска активност. В тази връзка е възможно да се предприемат следните действия:

- Разработване на гимназиален курс с гостуващи лектори (не учители), които да обясняват смисъла и механизмите на политиката.
- Използване потенциала на младите хора за работа с деца от Домовете (Домовете за медико-социални грижи за деца (ДМСГД) и Домове за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ)).
- Включване на младите хора като активна страна в образователно-възпитателния процес. Да им се дава възможност за седмичен избор на тема за дискусия, например. Избирайки сами проблем за разговор, който ги вълнува ще провокира тяхната активност.
- Подпомагане участието на младежите и младежките организации в европейските и световни инициативи.

Разширяване на гражданските инициативи, които предполагат участието на младежите като активни субекти, а не като публика, вероятно би могло да социализира в една по-ангажирана гражданска позиция и гражданско участие.

VII. Рисково и девиантно поведение

Употребата на алкохол сред младежката група, като цяло, не е особено голяма – под средните европейски стойности. Същевременно, настоящото изследване регистрира много висока употреба на алкохол сред най – младите (15–17 годишните). В това отношение действията на институциите на контрола и на реда биха могли да имат много по-ефективна намеса. Регламенти не липсват, но би следвало усилията да бъдат насочени към мерки, които да водят до **задействане на съществуващите нормативи**.

Въпросът за наркотичните зависимости, агресията, хулиганските прояви, опасното шофиране и многото жертви сред младите от катастрофи налага необходимостта от предприемането на постоянна политика за разясняване на опасностите от рисково поведение и възможностите за превенция. Възможностите за намеса са разнообразни, но някои от най-важните са: институциите на реда да постоият в осъществяването на функциите си, а особено надеждно е **преподаването на системни знания и тренинги на младежите още в училище**. Училищната институция има голям потенциал за решаването на младежките проблеми, който не се използва ефективно и няма за резултат успешната социализация на част от младежите.

Забелязва се задържане в темповете на повишаване употребата на марихуана, **но има леко повишаване на употребата на т.нар. „твърди“ наркотици**. Необходимо е да се предприемат действия в посока на:

- Организиране на пропагандна кампания, която да обяснява, а не просто да заклеява. Сега младите усещат, че са „лъгани“ от пропагандата на възрастните. Марихуаната е обявявана за наркотик наравно с хероина и кокаина, а всички пушат – „значи не е опасно“. Това усещане естествено се прехвърля и върху „твърдите“ наркотици – значи и тяхната употреба не е опасна. Следва да се обясняват стъпките за преминаване от „леките“ към „твърдите“ наркотици, а не просто да се заклеяват.
- Проучване на световния и по-специално холандския опит с „леките“ наркотици.

Младите хора нямат респект към закона, реда и институциите. **Специфична младежка политика е трудно да се провежда вън от общата работа за утвърждаване на реда и законността в страната.**

VIII. Европейското измерение на българската младеж

Политики:

- Да се разшири популяризирането на възможностите за подкрепа и участие на младите хора и младежките организации в европейските и световни инициативи.
- Провеждане на информационни кампании и в рамките на училищата за структурите на ЕС и принципите на взаимоотношение между тях и отделните държави.

Изводи

Докладът обобщава констатациите и рефлексията върху дейността на институциите спрямо младежта, както и регистрираните тенденции в социологическите проучвания. Той не търси изчерпателен профил на всички младежки дейности в техния обем и тематично разнообразие. Философията на неговата конструкция е определена от желанието да се идентифицира специфичното в развитието на българската младеж на фона на общото развитие на българското общество. Особен акцент е поставен върху най-характерните проблеми и отклонения от търсените резултати, за да може да се предприемат нужните корекции в съществуващите или изграждането на нови политики спрямо най-критичните или проблемни области. В този смисъл няма да бъде вярно да се изведе заключение за дейността в целия сектор въз основа само на основните акценти. Няма да бъде обаче далновидно те да бъдат пренебрегнати или подценени, тъй като е вероятно тогава да се наложи в следващ период да се констатира доминирането на регистрираните сега проблемни области и теми. Към настоящия момент са нужни „ad hoc“ политики за намеса в някои от най-острите проблемни области като неграмотността; ранното отпадане от средното образование; формализацията на образованието; етнизацията на бедността и поляризация на житейските перспективи за различните групи младежи; тенденциите към монотонен и заседнал начин на живот и склонността към гражданска пасивност.

Европейското битие на България, концентрирането на финансов и организационен ресурс, стабилизирането на икономическите показатели, разширяването на пазара на труда дава възможност за сериозна намеса за превъзможване на констатираните проблеми. Предизвикателството е към управленското умение, организационен и административен капацитет за правилното формулиране и провеждане на съответни политики, които ще съумеят да насочат финансовия ресурс към дейности, които са мост към желаните цели.